Халқ зиёлилари рўзномаси

Маърифат

معرفت

MARIFAT

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган

1992 ЙИЛ 11 ИЮЛЬ, ШАНБА

№59 (5655). Баҳоси 1 сўм 50 тийин.

Янгилаш даври, янгиланиш даври

ТУБ ЎЗГАРИШ МЕЗОНИ

ЁКИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ҲАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Ўзбекистоннинг жаҳондаги бошқа давлатлар билан ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва маданий алоқалар олиб бориши, бу алоқаларнинг тенглик, ўзаро манфаатдорлик асосида бўлиши учун ҳамма соҳада юксак малакали, билимдон, бир неча чет тилларини биладиган мутахассис кадрлар керак. Аммо бундай кадрлар ҳозирги пайтда кам. Шунинг учун ҳам замон талабига тўлиқ жавоб бера оладиган, мустақил Ўзбекистоннинг ҳар томонлама камол топган, иқтисодий томондан жаҳоннинг энг тараққий этган давлатларига етиб олишига, фан-техника тараққиёти ютуқларини тезлик билан ишлаб чиқаришга жорий қилинишига ўзининг муносиб ҳиссасини қўша оладиган кадрларни етиштириш долзарб вазифалардан бўлиб турибди. Халқ хўжалигининг барча жабҳалари учун зарур бўлган бундай кадрларни халқ таълими тизими орқалигина тайёрланади. Шу боисдан яқинда бўлиб ўтган Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши сессиясида Халқ таълими тўғрисида Қонун қабул қилинди. У Ўзбекистонда халқ таълими тизимини тубдан қайта қуриш, уни янада такомиллаштириш, бу тизим таълим-тарбия самарадорлигини оширишда муҳим роль ўйнайди, деб ўйлаймиз. Шу билан бирга барча халқ таълими тизимида чинакам сифат ва самарадорликка эришиш учун уни янада такомиллаштириб бориш ҳаёт тақозосидир.

Бутун халқ таълими тизимида сифат ва самарадорликни кескин ошириш, ҳозирги замон фан-техника тараққиёти талабларига жавоб бера оладиган юксак малакали ходимлар тарбиялаб етиштириш учун, бизнинг фикримизча, аввало, умумий таълим мактабларини тубдан қайта ташкил этмоқ зарур.

Маълумки, 60-йиллар бошида бир районда атиги бир нечта ўрта мактаб бўлиб, тўлиқсиз, ўрта мактабни битириб ўқишни давом эттиришни истайдиган ёшларнинг ҳаммаси шу ўрта мактабларга қатнаб ўқирди. Умумий-мажбурий ўрта таълим жорий қилингандан кейин эса ҳамма ерда, айниқса, Ўзбекистонда умумий таълим мактаблари орасида ўрта мактабларнинг ҳиссаси кескин ошди. Ҳозирги пайтда ҳар бир жамоа хўжалиги ва давлат хўжалигида 5—6 ва ундан кўп ўрта мактаб мавжул. Масалан, Сурхондарё вилоятидаги «Сурхон» давлат хўжалигида 12 та мактаб бор.

Республикамиздаги бу ўрта мактабларнинг талайгина қисми таълим-тарбия жараёнини юксак савияда ўтказиш, унинг самарадорлигини тубдан яхшилашга имкон бермайди. Чунки улар мослаштирилган мактаблар эмас, балки кичкина-кичкина ўрта мактаблар бўлиб, моддий-техника базаси ниҳоятда бўш, кўргазмали ўқув жиҳозлари, техника воситалари кам, баъзи фанларнинг соатлари бир ставкага ҳам етмайди. Бу мактабларда юқоридаги каби кўплаб муаммолар мавжудки, булар ўқув жараёнига салбий таъсир кўрсатади ва кўрсатмоқда. Шунингдек, айрим ўрта мактабларнинг юқори синфларида 2—3 та синф бўлса, (одатда, 2 синфдан ошмайди), шундан биттасида у ёки бу фанни (масалан, математикани ёки чет тилини) чуқур ўрганадиган синф ташкил этилган. Бу маълум даражада ўз самарасини бермоқда. Аммо бир мактабдаги боланинг ярми у ёки бу фандан қобилиятли бўлмайди-ку!

Юқоридаги сабабларга кўра, агар биз келажакда ҳар томонлама камол топган, юқори малакали кўплаб кадрлар етиштириш, халқ таълими тизимида чинакам сифат ва самарадорликка эришишни истар эканмиз, яқин 4—5 йил ичида қуйидаги тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлар эди:

— ҳар бир жамоа хўжалиги ёки давлат хўжалигининг юқори синф болалари қатнашиши энг қулай бўлган жойда фақат битта ўрта мактабни (11 йиллик мактабни) қолдириш ва шу жамоа ҳудудидаги бошқа ўрта умумий таълим мактабларининг ҳаммасини тўлиқсиз ўрта (9 йиллик) мактабларга айлантириш; шаҳар ва район марказларида ҳам ҳозирги 3—4 мактабдан фақат биттасини ўрта (11 йиллик) мактаблигича қолдириб, бошқа ўрта мактабларни тўлиқсиз (9 йиллик) мактабларга айлантириш; тўлиқсиз ўрта (9 йиллик) мактабни битирган ўқувчилардан ўқишни давом эттиришни истайдиган қисмини (мажбурий эмас) марказий ўрта мактабга жалб қилиш; уларнинг ҳаммасини қобилияти ва хоҳишига кўра, танлов йўли билан у ёки бу фанни (масалан, математика, физика, биология, расм, мусиқа, чет тили, тарих ва бошқалар) чуқур ўрганадиган синфлар ташкил этиш; улар орасидан энг иқтидорли бир қисм болаларни иқтидорли болалар ўқиётган мактаб-интернатларга ёки лицейларга тавсия этиш;

— юқорида таъкидланган ҳудуддаги мактабларнинг энг малакали, новатор ўқитувчиларини марказий ўрта мактабда 10—11-синф ўқувчиларига дарс, таълим-тарбия беришга жалб қилиш; уларни моддий томондан рағбатлантириш, яъни у ёки бу фанни мураккаблаштирилган дастур асосида ўтганлиги учун 20—25 фоиз ошиқча иш ҳақи тўлаш;

— қисқа муддат ичида юқоридаги ўрта мактаблар 10—11-синфлари учун янги ўқув режалари, дастурларини ишлаб чиқиш ва шу дастур асосида 2—3 тадан муқобил дарслик ва ўқув қўлланмалари яратиш;

(Давоми 2-бетда).

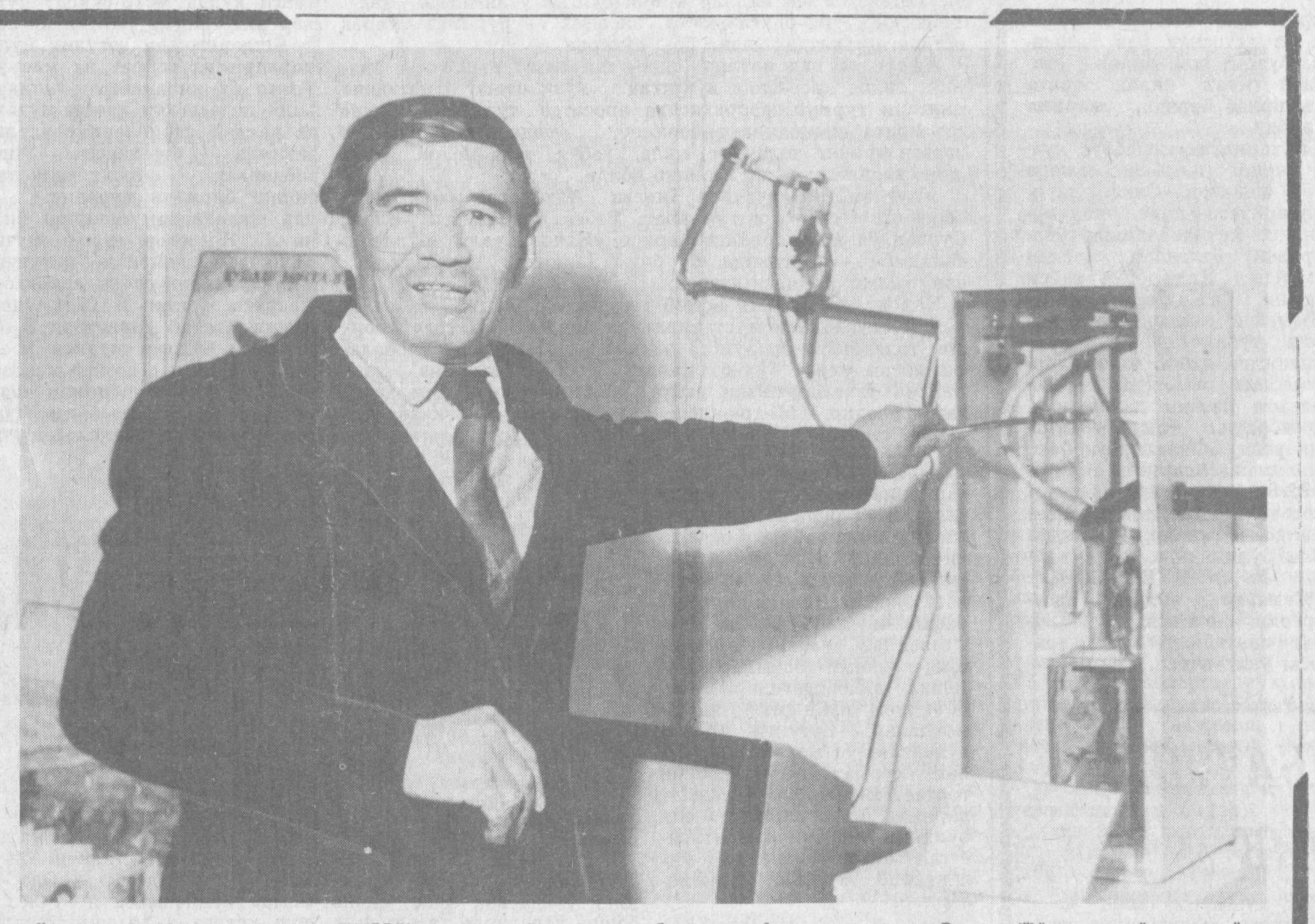

Ёдингизда бўлса, яқинда ХХЮКда ўқув-кўргазмали қуроллар танлови ташкил этилганди. Унда кўплаб ўқитувчилар ўз ихтироларини кўз-кўз қилиш имкониятига эришишди. Самарқанд шаҳридаги 15-мактабнинг биология фани муаллими Эркин Йўлдошев ўзининг ўпка босими ва пневмографиясини аниқлайдиган мосламаси билан кўргазмада иштирок этди.

Суратқаш А. МАМАДАМИНОВ.

ҚИЗҒИН ТАЙЁРГАРЛИК

Ўқув йилининг якунланиши муносабати билан халқ таълими тизимидаги барча билим ўчоқларида янги ўқув йилига тайёргарлик ишлари қизғин бормоқда. Янги синфхоналарни тезроқ битказиш, таъмирлаш ва тайёрлаш ишлари педагоглар олдидаги куннинг долзарб масалаларидан бирига айланган.

Бу долзарб ишдан Андижон вилояти Асака шаҳридаги педагогика билим юртининг меҳнат жамоаси ҳам ортда қолган эмаслар. Чунончи, ўтган ҳафта бошидаёқ улар билим юртидаги мавжуд хоналарнинг барчасини янги ўқув йилига шай қилиб қўйдилар.

Галдаги вазифалар эса синфхоналарни техник жиҳозлар билан таъминлашга қаратилган.

У. АЛИЕВА,
билим юрти директори.

Биринчи саҳифага мактуб

ЎЗБЕК МАКТАБИ БЎЛСИН

Коммунистик тузумнинг кейинги босқичида аралаш мактабларни очишни ташкиллаштириш ва уни кенг йўлга қўйишга эътибор кучайтирилган эди.

— Тошкент шаҳрининг Қўйлиқ даҳаси 1-, 2-, 3-, 4-мавзеларида бир нечта рус мактаби бўлгани ҳолда, бирорта ўзбек мактаби йўқ! Ёлғон бўлмасин, иккита рус-ўзбек — аралаш мактаби бор. Улардан бири — 125-мактабда бизнинг фарзандларимиз ўқиган ва ўқишади...

Табиийки, унда ҳанузгача русча таълим-тарбия устунлик қилиб келади. Яқин-яқинларгача бу мактабда кўргазма қуроллари, кимёвий лабораториялар ҳам фақат рус синфлари учун эди. Аммо ҳамон расм мусиқа, меҳнат, бадантарбия, ЭҲМ, ҳарбий таълим дарслари ўзбек синфларида рус тилида ўқитилишига нима дейсиз?! Рус синфларида инглиз тили ўқитилгани ҳолда, бу ерда ўзбек синфлари учун чет тили фани иккинчи даражали, француз тили ўқитилса ҳам бўлаверади деб қаралади! Эски ўзбек тили, араб тили дарслари ҳақида-ку сўз бўлиши мумкин эмас. Ўқитувчи йўқ эмиш... Мактабда ўзбекча маданий тадбирлар ўтказишдан ҳам кўнгил узишган, чунки... Ташкилотчи ўзбек тилини билмайди! Одобнома дарси номигагина, у ҳам фақат 10-синфларга ўтилади. Ажабо! Бола бошидан деганларидек, одоб ҳам ўқувчи биринчи марта партага ўтирган кундан ўтилмасмиди?

Хуллас, аралаш мактаблар биз учун самара бермайди. Ҳали ҳам бўлса, бу икки аралаш мактабни рус ва ўзбек мактабларига ажратиш, яқинимиздаги маҳаллалардан келадиган болаларга ўқиш учун етарли шарт-шароит яратиш керак.

Тошкент шаҳар Қўйлиқ даҳаси, 4-мавзеида истиқомат қилувчи ота-оналар номидан

С. АҲМЕДОВ, Т. СОЛИЕВ, Ж. ШАРОПОВ.

• ВОҚЕАЛАР • ЯНГИЛИКЛАР • ХАБАРЛАР •

ТАШАББУС ЯХШИ ЯКУНЛАНДИ

Ўзбекистон Республикаси ўқув-методика маркази ва Ўзбекистон кўрлар жамиятининг марказий бошқармаси ташаббуси билан Андижон вилояти Ниёзботир қишлоғи кўзи ожиз болалар махсус мактаб-интернатида республика кўзи ожизлар мактаблари аро математика фани бўйича олимпиада ўтказилди. Унда 10, 11, 12-синфдан 19 нафар ўқувчи қатнашди.

Олимпиада ғолиблари Ёшлар Иттифоқи Марказий Қўмитасининг 200 сўм миқдордаги стипендияси билан тақдирланди.

Э. МУҲАМЕДБОЕВА.

•

ЭКОЛОГИЯГА БАҒИШЛАНДИ

Қўшкўпир ноҳиясидаги Мичурин номли ўрта мактаб базасида экологик муаммоларга бағишланган семинар бўлиб ўтди. Унда Хоразм вилоятининг барча ноҳияларидан 90 нафар маорифчи-зиёкор иштирок этди.

Семинар Хоразм вилояти халқ таълими бошқармасининг назоратчиси С. Иброҳимов, вилоят табиатни муҳофаза қилиш қўмитасининг йўриқчиси О. Собиров, вилоят ўқитувчилар малакасини ошириш институтининг биология кабинети мудири И. Матниёзов, Қўшкўпир ноҳияси халқ таълими бўлимининг мудири Б. Собиров, Мичурин номли ўрта мактаб директори Қ. Абдуллаев ва бошқаларнинг маърузалари тингланди.

Ғ. ЁҚУБОВ,
мухбиримиз.

•

НАЗАРИЙ КЕНГАШ

Яқинда Низомий номли Тошкент давлат педагогика олий илмгоҳида профессор-муаллимлар илмий-назарий анжумани бўлиб ўтди. Уни институт ректори, профессор К. Юсупов кириш сўзи билан очди. У бозор сиёсати билан боғлиқ мустақил Ўзбекистоннинг тараққиёт йўлидан илдам боришда педагог-олимлар зиммасида турган масъулиятли вазифалар ҳақида тўхталиб ўтди.

Институт олимларидан профессор М. Зиёхўжаев, Р. Мавлоновалар «Халқ таълими тизимида янги информацион технология», «Узлуксиз таълимнинг замонавий тизими» мавзуларида маъруза қилдилар.

Анжуман иштирокчилари келгусида таълимни янги информацион технологиялар ва амалий ютуқларсиз ривожлантириб бўлмаслиги ҳақида фикр юритиб, бунинг учун эса уни ўзлаштиришни кечиктирмаслик керак деган хулосага келдилар.

Анжуман иштирокчилари педагог-олимларнинг янги ўқув дарсликлари ва қўлланмаларини яратишда фаол бўлиши зарурлигини таъкидлашди.

М. ХЎЖАМОВ.

МАҲОРАТ СИНОВИ

Яқинда мустақил жумҳуриятимизда биринчи марта Андижон вилоятининг Пахтаобод районидаги Чувама қишлоғида жойлашган 2-сон ҳунар-техника билим юртида қишлоқ хўжалиги соҳаларининг «Ер ҳайдаш ва таъмирловчи чилангар» касблари бўйича вилоятлараро «Энг моҳир мутахассис» кўрик-танлови ўтказилди.

Кўрик-танловда Ўзбекистон халқ таълими вазири муовини Х. Ф. Маъсудов, Андижон вилояти халқ таълими бошқармасининг бошлиғи Ж. Х. Халилов, Пахтаобод райони ҳокими муовини И. Аҳмаджонов ва бошқалар иштирок этдилар.

Унда барча вилоятлардан 30 нафар ўқувчи иштирок этди. 3 босқичда ўтказилган кўрик-танловда назарий билимларни синаш, чилангарлик — таъмирлаш амалий ишларини ўтказиш, ўқувчиларнинг ер ҳайдаш бўйича кўникмалари ва маҳоратлари кўриб чиқилди. Ер ҳайдаш ишларида вилоятлардан келган 70 фоиз ўқувчилар берилган топшириқларни сифатли бажаришга ҳаракат қилдилар.

Танловда Андижон вилоятидаги 2-сон ҳунар-техника билим юрти ўқувчиси А. Матмусаев биринчи ўринни, Тошкент вилоятидаги 19-ҳунар-техника билим юрти ўқувчиси Ф. Мирисоев иккинчи ўринни, Андижон вилоятидаги 31-ҳунар-техника билим юрти ўқувчиси Д. Қорабоев учинчи ўринни эгаллаб, ғолибликни қўлга киритишди.

Якуний йиғилишда ғолиблар ва танлов қатнашчиларига Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг эсдалик совғалари топширилди.

С. БОБОЖОНОВ,
жумҳурият ўқув-методика маркази ҳунар-техника таълими бўлими бошлиғи.

НУРЛИ УФҚЛАР

Ўзбекистон Президентининг 1992 йил 28 февралдаги Фармонига мувофиқ Ғ. Ғулом номли Сирдарё давлат педагогика институти Гулистон давлат университетига айлантирилди. Яқинда «Маърифат» рўзномасининг жамоатчи мухбири университет ректори, тарих фанлари доктори, профессор Комил Эшчоновга бир неча саволлар билан мурожаат қилди.

МУХБИР: — Комил Эшчонович, университет олдига қандай янги вазифалар қўйилган. Шу ҳақда фикрларингизни сўзлаб берсангиз.

К. Э.: — Институтни университетга айлантириш бирдан бир орзуимиз эди. Илмий-педагогик жамоамизнинг кўлами, моддий-техника ўқув базасининг етарлилиги, ўқув ва техника қуроллари билан таъминланиши жиҳатдан университет талабларига жавоб берарди. Бизга катта масъулият юкланди. Халқ таълими вазирлиги ихтиёридан Олий таълим вазирлигига ўтдик. Институтимиз аввал фақат ўқитувчилар тайёрлар эди. Эндиликда эса бошқа қатор мутахассисликлар ва бунинг устига илмий ходимлар ҳам тайёрлаймиз. Бу ишни иккинчи курсда ўқиётган талабалардан бошлаймиз. Авваллари педагог тайёрлашга асосий эътиборни қаратган бўлсак, энди айрим фанларни қисқартириб, талабаларни мустақил фикрлашга, илмий иш қилиш салоҳиятини ўстиришга диққатни қаратамиз.

Ривожланган капиталистик мамлакатлардаги университетларнинг яхши тажрибаларини ҳам қўлламоқчимиз. Масалан, агар талаба фанларни яхши ўзлаштирса, қобилиятини кўрсатса, биз бу талабаларни кафедра, деканатларнинг тавсиясига биноан яна икки йил ўқитамиз. Тўрт йил ўқиганларга ўқитувчи-бакалавр деган диплом берилади. Олти йил ўқиганларга эса магистр унвони берилади.

М.: — Университетда талабалар учун қандай имтиёзлар берилади?

К. Э.: — Авваллари илмий иш қилишга қурби етадиган йигит-қизлар марказий шаҳарларга тадқиқот олиб бориш учун шароитлари бўлмаганлиги туфайли бора олмас эдилар. Эндиликда ўзларини кўрсатишлари учун уларга имтиёзлар берилади. Улар диплом ишлари ёзишади, илмий рефератлар тайёрлайдилар, махсус курслар эшитадилар, илмий иш билан машғул бўлишади. Илм-фан тараққиёти, саводхонликнинг ошиши бугунги маънавий ва иқтисодий буҳрондан олиб чиқишга ёрдам беради.

М.: — Тошкент давлат университети ва бошқа қатор олий ўқув юртларидаги илмий потенциални у ердаги фан арбоблари, фан докторлари белгилайди. Университетда эса фан докторлари нисбатан оз эмасми?

К. Э.: — Гапингиз тўғри. Институт ва университетларга баҳо берилганда, фан докторларининг сонига ҳам қаралган. Бизда етук олимларимиз анчагина. Профессорлар И. Аҳмедов, Акром Каттабеков, Ваҳоб Раҳмонов, Нурқул Мамадиёров, Қаршибой Самадов, Босим Тўйчибоев, доцентлар Умрзоқ Ўлжабоев, Қозоқбой Йўлдошев, Ҳазратқул Қаршибоев, Ғофиржон Шокиров каби олимларимизнинг кашфиётлари халқ хўжалигига катта фойда келтирмоқда. Юқорида тилга олган олимларимизнинг бир гуруҳи олий ўқув юртлари, мактаблар учун дарсликлар яратишган.

Ҳозирча университетимизда 18 нафар профессорлар мавжуд. Яқин вақт ичида яна уч олим докторлик диссертациясини ҳимоя қилади. Сентябрь ойидан буён беш ёш ўқитувчи фан номзоди бўлди. 120 нафар фан номзодининг анчагина қисми докторлик диссертацияси устида иш олиб бормоқда. Ҳозирги пайтда олийгоҳ қиёфаси фақат фан докторларининг сони билан эмас, балки уларнинг олиб бораётган ишлари билан белгиланади.

М.: — Университетда илмий фаолиятларни янада жонлантириш учун қандай ишлар режалаштирилган?

К. Э.: — Ҳар йили йигирмадан ортиқ ёшларни аспирантурага; стажировкага жўнатар эдик. Бозор иқтисодиёти пайтида аспирантурага кираётганлар, стажировкага бораётганлар учун университет пул ўтказиши керак. Аммо бу масалада имкониятимиз торроқ. Шуларни ҳисобга олган ҳолда ижтимоий фанлар, адабиёт, биология бўйича олимлар етарли бўлганлиги учун аспирантура очмоқчимиз. Аспирантура сентябрдан бошлаб иш бошлайди: Бундан ташқари, илмий-тадқиқотларимизни босиб чиқариш, кенг халқ оммасига тарқатиш мақсадида кичик босмахона ҳам ташкил этилади.

М.: — Бугунги кунда ўқитувчи-олимларнинг яшаш тарзлари қандай?

К. Э.: — Бозор иқтисодиётига ўтилаётган даврда бутун оғирлик зиёлилар бошига тушди. Чунки ойлик билан яшаётган кишиларнинг турмуш кечириши қийин бўлиб қолди: ҳамма нарса ҳам 15—20 баробар ошиб кетди. 1200—1300 ойлик билан яшаш жуда оғир. Шу ўринда яна бир гапни айтиб ўтай. Ўзбекистоннинг ўз пули бўлиши керак. Иқтисодий аҳволни яхшилаш учун махсус дастур ишлаб чиқилса. Зиёлиларга, яъни олимларга, ўқитувчиларга маълум имтиёзлар берилиши зарур.

Бугунги кунда бир тонна қоғоз эллик минг сўмга чиқди. Олим кўз нурини тўкиб, тадқиқот олиб боради, китоб ёзади. Лекин уни чиқариш муаммо бўлиб турибди. Китоблар жуда қимматлашиб бораяпти. Рўзномаларнинг нархи 20—30 баробар ошди. Талаба, зиёли китоб билан тирик. Уларни сотиб олиш учун эса маблағ етишмайди. Шунинг учун ҳукуматимиз раҳбарлари қоғоз, китоб масаласини қисқа фурсатда жиддий ўйлаб кўришлари керак. Айниқса, дарсликлар муаммоси жуда чатоқ. Олий ўқув юртлари ва мактаб дарсликларининг ижтимоий фанларга оидини тездан ҳозирги замон нуқтаи назаридан қайта кўриб чиқишни давр тақозо қилмоқда.

М.: — Сиз тарихчисиз. Матбуотда қатор ижтимоий фанларни ўқитмаслик керак деган таклифлар айтилмоқда. Бу таклифларга Сизнинг муносабатингиз қандай?

К. Э.: — Очиғини айтиш керакки, Англиянинг собиқ бош министри Маргарет Тэтчер айтганидек, халққа 74 йил ёлғон ғоя, тўғрироғи, ҳаётдан узилиб қолган назарияни сингдиришга ҳаракат қилдик. Бугунги кунга келиб «КПСС тарихи», «Илмий коммунизм», «Илмий атеизм» фанларини ўқитиш тўхтатилди. Уларнинг ўрнига сиёсий тарих, сиёсатшунослик, дин тарихи фанлари пайдо бўлди. Ҳозир Ўзбекистонда кўппартиялик пайдо бўлди. Менимча, Халқ демократик, «Эрк», «Бирлик», «Ислом» каби бошқа партия ва ҳаракатлар тарихини ҳам ўрганиш керак. 74 йил бир партия тарихини ўрганганимиз энди етар. Биз жумҳуриятимизда биринчилардан бўлиб барча куллиётларда Ўзбекистон тарихи, ўзбек тили, ўзбек адабиёти дарсларини жорий қилдик.

Университетимизда Ўрта Осиё мутафаккирларининг фалсафий, ижтимоий-сиёсий, ахлоқий қарашларини кенгроқ ўргатиш учун махсус курслар ташкил қилганмиз. Ҳозиргача тўлиқ ўқиб ўрганилмаган мутафаккирларнинг маданий мероси бўйича ҳам қатор тадқиқотлар олиб борилмоқда.

М.: — Илмий жамоада Амир Темур номидаги стипендия ташкил этиш керак деган таклиф айтилган экан. Бу борада бирон ижобий иш қилиндими?

К. Э.: — Улуғ бобомиз Амир Темурнинг туғилган куни — 9 апрелда бу йил биринчи маротаба унинг арвоҳига тиловат ўқилди, ош тортилди, эсланди. Амир Темурнинг қилган барча ишларини ҳозирги ёш авлодга етказиш керак, деб ўйлайман. Биз қуллигимиз туфайли улуғ инсонларимизнинг номини ҳам ҳимоя қила олмадик. Бугун мустақиллик сари қадам ташлаяпмиз. Бизни Амир Темур руҳи қўлласин. Биз талабаларимизнинг таклифини инобатга олиб, университет миқёсида энг талантли, иш юрита оладиган, ишбилармон, аъло ўқийдиган ёшларга бу стипендияни бериб борамиз.

М.: — Университет кенгаядими? Қандай куллиётлар очилади?

К. Э.: — Албатта, кенгаяди. Ҳозирча бир ўқув корпуси, иккита ётоқхона ўқитувчилар, талабалар дам олиб соғлиқларини тиклайдиган санаторий-профилакторий, лицей учун ўқув биноси қурилиши масаласини вилоят ҳокимияти билан келишган ҳолда Вазирлар маҳкамаси олдига қўйганмиз. Янгиер шаҳрида жойлашган лицейимиз Гулистон шаҳрига кўчирилади.

Университетимизда ҳуқуқшунослик, иқтисодиёт, қишлоқ хўжалиги, асосла-

(Давоми 2-бетда).

Одобнома

БИЗ СИНАГАН ТАЖРИБА

Ўтган ўқув йилининг бошида ўзим раҳбарлик қилаётган 7-«А»-синф ота-оналар йиғилишида бир таклиф-ташаббус билан майдонга чиқдим. Кўпдан бери тинчлик бермай келаётган бу таклифим кўпчиликка маъқул бўлди-ю, лекин унга айримлар иккиланиб, шубҳа билан ёндашишди. Кейин эса баҳорги таътил тугаб, IV-чорак бошланиши арафасида мактаб ота-оналар комитетининг навбатдаги йиғилишига тўпландик. Комитет раиси Файзулла Бойназаров ўша эски ташаббусни эслатди, қизғин баҳс-мунозара бўлди. Ўз фарзандларининг келажаги билан қизиқувчи ота-оналар бу таклиф-ташаббусни маъқуллагач, қуйидаги мазмунда қарор қабул қилинди:

«...Мактаб мулкига зарар келтирган, парта, стол-стулларни синдирган, деворларга ёзиб ташлаган ўқувчи ўз хатосини ўзи тузатади, бузган жойларини ота-онаси кучи билан қайта таъмирлаб беради, жарима тўлайди...».

Кўтарилган ташаббус кучга кириб, ижобий самара бера бошлади. Синф журналларидаги дарс қолдирганлик, кечикканликни билдирувчи белгилар кескин камайди. Ҳали ҳеч қайси ота-она ўз фарзандининг номуносиб ишлари учун жарима тўламаган бўлса-да, кўзланган яхши натижаларга эришилди. Ўқув, тартиб-интизом кескин яхшиланди. Бу ибратли ташаббусимизни республикамиздаги бошқа ҳамкасбларимиз ҳам 1992-93-ўқув йилининг дастлабки кунидан бошлаб қўллаб кўрсалар, фойдадан холи бўлмасди.

Н. ЭШҚУВВАТОВ,
Самарқанд вилояти Пастдарғом ноҳиясидаги 24-ўрта мактабнинг олий тоифали ўқитувчиси.

МЕҲР-ОҚИБАТЛИ БЎЛАЙЛИК

Кейинги пайтларда меҳр-шафқат, хушмуомалалик каби хислатлар ҳақида кўп гапиришга тўғри келмоқда. Дарҳақиқат, бу гапларда жон бор.

Хўш, бунга ким айбдор? Кишилар нега бунчалар бепарво, лоқайд бўлиб қолишди? Бу саволга ҳамма — оила ҳам, мактаб ҳам, меҳнат жамоалари ҳам айбдор дегим келади. Шу мавзуда фикр юритарканмиз, бир воқеа ёдимга тушди.

Ёз кунларининг бирида бир онахон қўлида тугуни билан автобусда тик туриб келарди. У жуда толиққан, шекилли, ўриндиқда ўтирган бир жувонга: «Она қизим, ёш экансан, жойингни менга...» деганига минг пушаймон бўлди. «Омон бўл, болам, сен ҳам мендек қариб юргин», дея олди, холос. Ҳамма жим эди, фақат бир отахон сабри чидамай, ўтирган ўрнини бўшатиб берди.

Автобусларда, жамоат жойларида беўхшов қилиқлари билан одамлар ғашига тегувчи ёшларни ҳамма кўрсада, кўрмасликка олади. Албатта, тарбияли, жамиятга фойда келтирувчи ёшлар кўпчиликни ташкил этади. Лекин тарбиясизлар оз бўлса-да, зиёни кўп тегади. Шундай экан, ҳаммамиз бу иллатга қарши бирдай курашишимиз керак.

Кейинги пайтларда рўзнома саҳифаларида берилаётган мақолалар кўпчиликка манзур бўлмоқда. Ахлоқ, одоб, инсонийлик ҳақида, меҳр-оқибатли, мурувватли кишилар тўғрисида ҳикоя қилувчи мақолаларнинг ёшлар тарбиясига таъсир қилиши табиий, албатта.

Зеро, келажагимиз давомчилари бўлган фарзандларимизга тўғри тарбия беришдан ҳеч ким четда қолмасин.

Б. БОБОРАҲМАТОВ.

«ҚАЧОН ХАЛҚ БЎЛАСАН, ХАЛҚИМ!..»

(Давра суҳбати)

Дарахтлар тусини ўзгартиргани каби давр ҳам ўзгариб кетди. Узоқ йиллар армон бўлган ўзлигимиз, қадриятимиз, урф-одатларимиз, инсоний ғururимиз тупроқ остидаги кўкатдек дадил бош кўтарди.

Афсус ва надоматлар билан тан олиш керакки, бизнинг авлод ҳассасини йўқотган «кўзи ожиз нотавон» сингари турмуш чорраҳасида аросатда турибди. Оврўпо таъсирига сидқидилдан берилиб, «маданиятлимиз», деб юрганларнинг чала рус, чала ўзбек, чала нодон, чала доно эканлиги яққол сезилиб қолди.

Улуғ қирғиз ёзувчиси Чингиз Айтматов «мангқурт» образини бежиз яратган эмас. Ўзбек драматурги Иззат Султон ўз асарларининг бирида «Қачон халқ бўласан, халқим!», — деганида, бу буюк халқнинг куюк қалбидан отилган нидодек янгради.

Ниҳоят, бошимизга офтоб тегадиган бўлди. Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришди. Шундай порлоқ толе бизга ёр бўлган экан, азал-азалдан ота-боболаримиздан мерос бўлиб қолган урф-одатларимиз, тарбиявий ўгитларимизни қайта тикламоғимиз ҳам қарз, ҳам фарздир. Меҳр-оқибат кўтарилган мураккаб замонда инсоний, олижаноб туйғуни фарзандларимизга сингдиришимиз жоиз. Ана шундагина биз улардан эртанги кунда меҳр-оқибат кутишга ҳақлимиз. Машойихлар айтганидек, «Нима эксанг, шуни ўрасан».

Ёшларимизни эзгулик йўлида тарбиялаш учун зиёкорларимиз ғайрат ва масъулият билан ишлашмоқда. Аммо бу қилинаётган ишлар қониқарли эмасдек. Малакали педагоглар ҳамда мутахассислар бу масала хусусида қандай фикр юритмоқдалар? Қуйидаги давра суҳбатимиз — шу ҳақида. Унда қашқадарёлик бир гуруҳ зиёкорлар — вилоят халқ таълими бошқармаси бошлиғининг биринчи муовини Г. Аралова, вилоят ўқитувчилар малакасини ошириш билимгоҳи директори муовини Ж. Жиловов, етакчи мутахассис — Д. Муродова, Қашқадарё вилояти ўқитувчилар малакасини ошириш институтининг собиқ директори, С. Саидов, мусиқа кафедраси мудири Б .Маҳмудов, Қарши шаҳридаги Ленин номли мактаб директори Э. Зоиров, Қарши район халқ таълими бўлими мудири Н. Абдураҳимов, Қарши шаҳридаги Гагарин номли мактаб ўқитувчиси Р. Эшмуродова, Й. Охунбобоев номли педагогика билим юртининг директори С. Тошев, боғча мудиралари Р. Раҳимова, С. Давлеканова ва бошқалар иштирок этишди.

Г. А: — «Одобнома» дарсларининг ўқув планига киритилганлиги яхши бўлди. Фарзандларимизни меҳр-оқибатли қилиб тарбиялаш, мустақил ҳаётга бекаму-кўст тайёрлаш биз педагогларнинг шарафли ва масъулиятли бурчимиздир. Қашқадарёдаги халқ таълими ходимлари ҳам бошқа вилоятдагилар сингари жон куйдириб ишламоқдалар. Бугунги давра суҳбатига ўз меҳнатлари билан ҳурмат ва эътиборни тортаётган ажойиб педагогларимиз йиғилишган. Амин бўлдимки, сизни қизиқтираётган масала бизни ҳам ўйлантириб турган муаммолардир.

М: — «Одобнома» дарслари ўтилиши кўнгилдагидекми? Умуман, бу дарсларни мактабларда қандай жорий этган маъқул?

Э. З: — Гап келганда тўғрисини айтиш керак. Ҳозир мактабларда ўтилаётган «Одобнома» соатлари унчалик дуруст эмас. Шунингдек, яратилган дарсликларни ҳам мукаммал деб бўлмайди. Бу ҳақда чуқурроқ ўйлаб кўриш керак. «Одобнома» дарсларини қуйи синфданоқ бошлаган маъқул.

М: — Эшим ака, Сизнинг тасарруфингиздаги мактабда «Одобнома» дарслари қандай ташкил этилган? Шу ҳақда бироз гапириб берсангиз?

Э. З: — Биз «Одобнома» тўғрисида фақат шу дарснинг ўзидагина эмас, балки бошқа дарсларда ҳам тушунча бериб боришга уриниб кўрмоқдамиз. Бундан ташқари, ҳали айтганимдек, «Одобнома» дарсларини бошланғич синфлардан ўқитсак деган фикр бор. Саволингизга кенгроқ жавоб беришни истардим. Болага одоб бериш, аввало, оиладан бошланиши, сўнг уни боғча, мактаб давом эттириши лозим. «Одобнома» қўлланмаларини яратаётган муаллифларимиз оилалар учун ҳам алоҳида китоб чоп этмоқлари даркор. Инсон қалбига эзгулик уруғи оиладаноқ тушгани маъқул.

Г. А: — Домланинг гапларига тўла қўшиламан. Фарзандларимизни тарбиялашда китобларнинг бизга катта фойдаси тегаяпти. Оилалар учун алоҳида «Одобнома» қўлланмаси яратилса, нур устига аъло нур бўлур эди.

Ж. Ж: — Мактабларимизда яқин кунларга қадар асосий эътибор таълимга қаратиб келинди, тарбиявий иш эса йўлйўлакай бажарилди. Шунинг учун ҳам нохуш ҳоллар ёшлар орасида жиноятчилик авж олиб кетди. Чорасини топиш эса қийин кечмоқда. Бу ўринда «Одобнома»нинг ўқитилишига катта умид боғлаш мумкин. Аммо мактабда 11 йил таълим олган ўқувчига бир йилгина «Одобнома»ни ўқитишнинг самараси бўлармикин? Айни кунларда «Одобнома»ни ўқитиш ҳар бир синф раҳбарининг ўзига топшириб қўйилганлиги ҳам кузатилмоқда. Бу ҳол, менимча, хато. Чунки синф раҳбарининг савияси бу дарсни ўтишга лойиқ бўлмаслиги мумкин. Ҳар томонлама баркамол, аввало, ўзи ниҳоятда одобли, маданиятли ўқитувчига топширилиши керак, деб ўйлайман.

Бундан ташқари, «Одобнома» дарсларини қизларга алоҳида, ўғил болаларга алоҳида ўтказилгани маъқул. Негаки, қиз болага уқдирилиши лозим бўлган гапни ўғил болалар олдида, ўғил болага айтилиши лозим бўлганини эса қизлар олдида гапириш ҳам ноқулай, ҳам беодобликдир.

С. Т: — Тўғри, теран гаплар айтилди. Мен Эшим Зоировнинг фикрига тўла қўшиламан. «Одобнома» мавзуида мукаммал дарсликлар яратилиши лозим. Яратилажак дарсликка эса «изчиллик» атамасини киритишни истардим. Ҳозирги дарсликларни мукаммал деб бўлмайди. Булар дарслик бўлиши учун дарслик режаси, дарсларда изчиллик бўлиши керак.

Шунингдек, «Одобнома» дарсларида ёшларимизни миллий руҳда тарбиялашимиз зарур. Қизларимизга хос ибо-назокат, нафосат, иффат, йигитларимизга эса мардлик, жасурлик сингари одамий хислатларни сингдиришимиз жоиз. Ҳамма гап тарбияда. Тарбия бўлмаган жойда маданият йўқ. Маданият бўлмаган жойда эса тараққиёт йўқ.

М: — Болалар боғчаларида ҳам «Одобнома» соатларини ўтказиш лозим, шекилли?..

Д. М. — Албатта, боғчаларда мунтазам равишда «Одобнома» машғулотларини, ҳатто, ҳар бир машғулотда кичкинтойларга одоб тўғрисида тушунча бериб бориш керак.

М: — Дилбар опа, боғчаларни миллийлаштириш деган гап пайдо бўлди. Бу давр талаби. Сизнинг бу хусусда фикрингиз қандай?

Д. М: — Аждодларимиз фарзанд тарбиясининг катта мактабини ўтаган. «Ўзингдан каттани ҳурмат кил, кичикка шафқат», «Отангни қуёш билсанг, онангни ой деб бил» сингари тарбиялаш усуллари, ўз-ўзидан маълумки, ёмон бўлмаган.

Ўтган замонларда одамлар меҳр-оқибатлироқ бўлишган. Ҳозирги баъзи ёшларга ўхшаб ота-онасини қариялар уйига жўнатмаган, ўз фарзандларини тирик етим қилиб «сағирхона»га топширмаган. Булар ота-боболаримиз ўгити, халқчил фикрлари туфайли эмасми?! Ҳозир-чи, ўзингиз биласиз, қандай воқеалар содир бўлмоқда, бу кўҳна оламда.

Боғчаларни, албатта, миллийлаштириш керак. Шунингдек, четдан кирган бўлса-да, ибратли одатларни ҳам сақлаб қолмоқ душвор. Фарзандларимиз тарбиясини шу йўсинда олиб борсак, ўйлайманки, кўп ютуқларга эришамиз.

С. Д: — «Мактабгача тарбия» ойномаси чоп этила бошлади. Биз буни узоқ кутган эдик. Ойномадан умидимиз катта. Истар эдикки, мазкур ойномада биз тарбиячилар учун «Одобнома» хусусида туркум мақолалар бериб борилса, биз ундан турмушда фойдалансак.

М: — Дарсликлар ҳақида кўп гапиряпсизлар. Шу ўринда битта савол: «Одобнома» дарсликларига ёки дарсларига «дин» тушунчасини киритса бўладими?

Э. З: — Ҳа, албатта, қуръон, ҳадислардан ибратли оятларни киритиш мумкин.

Ўрни келганда, шуни айтмоқчиман: Ўзбекистон ойнаи жаҳони «Одобнома» мавзуида кенгроқ кўрсатувлар тайёрласа бўларди. «Ота-оналар университети» сингари кўрсатувлар олиб ташланди. Бу тўғри эмас. Уни қайта экранга олиб чиқиш зарур. Ана шундагина бошлаган ишимизнинг самараси бўлиши мумкин.

М: — Раҳмат, мазмунли суҳбатингиз учун, ҳар бирингизга чуқур миннатдорчилик изҳор этаман.

Шарофат ИСКАНДАР қизи.

Болага табиат ва жониворларга озор етказмасликни уқтиришдан олдин уни улар гўзаллигидан завқланишга ўргатмоқ керак. Негаки, нафисликни ҳис эта билган кўнгилда ҳеч қачон ғубор бўлмайди.

Суратқаш Р. АЛЬБЕКОВ.

ФАРЗАНДИНГИЗ КИМ БЎЛМОҚЧИ?

Хонадон соҳиби бўлган ҳар бир ота-она ўз фарзандини — хоҳ у ўғил, хоҳ қиз бўлсин, энг аввало, яхши инсон ва бирор касб-кор эгаси бўлиб улғайишини, камолга етишини ўйлайди. Табиийки, мактаб ўқувчиси бўлган ҳар бир ёшнинг олдида «Ким бўлсам экан?», деган савол кўндаланг туради.

Фан-техника мунтазам юксалиб бораётган ҳозирги пайтда ёшларни касб-ҳунарга эътиқод руҳида тарбиялаш, айниқса, муҳимдир. Келажакни олдиндан кўра билган ота-оналар буни ҳеч қачон эсдан чиқармайдилар. Шундай оилалар борки, уйда ҳам, кўчада ҳам, мактабда ҳам ўз фарзандларининг камоли ҳақида ўйлайдилар ва тўғри қиладилар. Шундай ибратли оилаларни ҳамма жойда, жумладан, бизнинг Заркент қишлоғида ҳам кўплаб учратиш мумкин. Мисол учун, Шарофат Ҳайитбоева, Ғофуржон Сотиболдиев, Умринисо Холматова, Азизбодом Ҳасанова, Иброҳимжон Ўринбоев, Собиржон Отажонов, Исоқжон Сапибоев, Охунжон Ўринбоевларни олиб кўрайлик. Булар бош-қош бўлган оилаларда бекорчи — беишларнинг ўзи йўқ. Вояга етган ўғил-қизларининг ҳаммаси бирор ихтисос ёки касб-ҳунар эгаси.

Бола асосан, оила қучоғида вояга етади. Бинобарин, унинг қандай улғайиши, ундаги мойиллик аломатларининг қай йўсинда қарор топиши оиладаги муҳитга кўп жиҳатдан боғлиқдир. Оиладаги мавжуд муҳитнинг бирор қирраси бола эътиборидан четда қолмаслиги керак. Айниқса, ота-она, умуман, катталар машғулоти, уларнинг ихтисоси, касб-кори, қолаверса, шу мавзуга доир ўзаро суҳбатлар болаларда катта қизиқиш уйғотади. Шу тариқа катталар меҳнатининг моҳиятини, шу меҳнат туфайли оила фаровон яшнаётганлигини аста-секин тушуна боради. Шунинг учун оила даврасидаги суҳбат ва муносабатларда ҳам тарбиявий нуқтаи назар бўртиб туриши лозим. Педагогик тажриба ва кузатишлардан маълумки, аксарият ота-оналар ўз фарзандлари билан касб танлаш мавзусида умуман, суҳбатлашмайдилар. Пировардида эса бола раъйига қарамай, улар қизиқадими-йўқми ўзлари дилга тугиб юрган бирор ўқишга киритиш пайига тушиб қоладилар. Афсуски, бундай йўл билан мақсадга эришиш қийин. Шу жиҳатдан олганда, қишлоғимиздаги Робахон Қосимова билан Йўлдошбой Тожибоевлар оиласини ибрат қилиб кўрсатиш мумкин. Р. Қосимова адабиёт ўқитувчиси, турмуш ўртоғи М. Тожибоев эса шофёр. Улар ўз фарзандларини фақат қизиққан касблари бўйича йўналтириб борадилар. Намунали оилалардан яна бири ўн уч фарзанд отаси Рустамбой ака ва Каромат опаларнинг оиласидир. Улар ҳам фарзандларига ўзлари қизиққан касб ва ҳунарни ўрганиб олишга йўллашди. Энди фарзандларнинг бири дурадгор, бири шофёр, бири тикувчи ёки тарбиячи, ҳамшира, бинокордир. Бу борада ота-онанинг хизмати беқиёс, албатта.

Шундай ҳам бўладики, айрим ота-оналарга ўғил ёки қизлари танлаган касби ёқмайди. Бола гарчи муҳандисликка қизиқса-да, ота-она «йўқ, врач бўласан» деб туриб олишади. Бундай муносабат боладаги иштиёқни сўндиришга олиб келади, холос.

Касб танлаш ишига бефарқ қараб бўлмайди. Дарвоқе, шу ўринда бу ишни қачондан бошлаш керак, деган савол туғилади. Албатта, қанча эрта бошланса, шунча яхши.

Кузатишларимга асосланиб шуни айтмоқчиманки, фарзандингизга VIII синфга ўтгач, улар билан касблар ҳақида атрофлича фикрлашиш, суҳбатлар ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Районимиздаги мактабларда ва мактабимизда касб танлашга йўналтириш кенгаши мунтазам ишлаб турибди. Оила, ота-оналар билан ҳамкорлик қилиш, турли олий, ўрта махсус ва ҳунар-техника билим юртлари касб-корга оид адабиётлар билан таништириб бориш, бошқа тарбиявий тадбирлар уюштириш кенгаш фаолиятининг қирраларидир.

Хуллас, ёшларнинг, йигит-қизларнинг тақдири ҳақида мактаб, оила, бугун жамоатчилик ҳамкорликда изчил иш олиб бориши лозим. Шундагина улар келгусида жамиятимиз учун муносиб кадрлар бўлиб етишишади.

К. МАҲМУДОВ,
Наманган вилояти, Янгиқўрғон районидаги 30-ўрта мактаб ўқитувчиси, жумҳурият халқ маорифи аълочиси.

КУЙИНЧАК МУШТАРИЙ МАКТУБИ

ҚУШ УЯСИДА КЎРГАНИНИ ҚИЛАДИ

Ўзим ўқитувчиман. Шу боис матбуотда босилаётган одоб-ахлоқ мавзуидаги мақолаларни диққат билан кузатиб бораман. Нафрат уйғотувчи нохушликларнинг ҳаммаси тарбияга боғлиқ эканлигини яна бир бор чуқурроқ англайман.

Халқимиз қуш уясида кўрганини қилади, деб бежиз айтмаган. Ота-онанинг хатти-ҳаракати, ўзаро муносабати бола тарбиясига катта таъсир қилиши табиий ҳол. Яқинда тарбиявий иш юзасидан бир танишимникида бўлдим. Танишим каттароқ лавозимда ишлар эди. Уйида ҳам лавозими катта эканини унутмади. Меҳмонни пойгакда қолдириб, ўзи уйнинг тўрига чиқиб ўтирди. Яна ёнбошлаб ҳам олди. Қўлидаги сигарет тутуни меҳмонга қандай таъсир қилиши мумкинлиги ҳақида ўйламади ҳам. Хуллас, танишим халқимизнинг, меҳмон — отангдан улуғ, деган мақолини, умуман ўзбекона иззат-икромни аллақачон унутиб юборганини сездим. Унинг бу феъли фарзандларига ҳам ўтгани дарҳол билинди. Суҳбатлашиб ўтирган чоғимизда юқори синфда ўқийдиган ўғли, қизи бирин-кетин кириб келди. Кийинишда ўқитувчиларини ортда қолдирадиган, юзларида кибр ва қўрслик мавж уриб турган бу азаматлар ҳам меҳмонга лоқайд, беписандлик билан ўз хоналарига ўтиб кетишаверди. Ана шундай оилани миллий удумлардан узилиб қолган оила деса бўлади.

Менинг бу танишимга ўхшаш кишилар эса ҳатто ўз миллатига мансуб кишиларни ҳам ҳурмат қила билмайдилар. Аммо ўзларидан юқорироқ мансабдаги кишиларга хушомадгўйлик қилишни яхши ўзлаштириб олганликларига ишончим комил. Ундайлар доно халқимизнинг «Аввал ўзингга боқ...» деган нақлини унутиб, ўзгаларга куладилар, улардан тарбия талаб қиладилар, ҳатто ўқитувчига ҳам танбеҳ берадилар.

С. НАЗИРОВ.

ЎН ТЎРТ ФАЗИЛАТ

Донишмандлар қуйидаги ўн тўртта ахлоқий фазилатни инсон учун энг зарур деб билишган:

Риёзиёт: — Нафсингни тий, ортиқ даражада ейишдан, ичишдан сақлан.

Сукут: — Ўзингга ҳам, бошқаларга ҳам ҳеч бир фойдаси тегмайдиган олди-қочди сўзларни сўзлашдан чекил, жим бўл.

Интизом: — Ишларинг тартибли, интизомли бўлсин, ишингни ўз вақтида бажар, кечиктирма.

Мақсад: — Бир ишга киришмоқчи бўлсанг, энг аввал яхшилаб ўйла, шу ишдан кутган мақсадинг нима эканини яхши тушун, бир қарорга кел. Кейин қарорлаштирган ишингни ҳеч бир камчиликсиз бажар.

Тежаш: — Иқтисод, яъни тежашга риоя қил, ўзингга ва халққа фойдаси тегмайдиган ерларга пул ва мол сарфлама, исрофдан сақлан.

Саъй ва шуғулланиш: — Вақт ва фурсатингни бекордан-бекорга ўтказма. Доимо фойдали иш билан машғул бўл, керак бўлмаган нарсадан чекил.

Матонат: — Ишингда чидамли, матонатли бўл, ҳийла-найранг ишлатишдан ҳазар қил, тушунчанг пок, соф ва ҳаққоний бўлсин, тушунчанг каби сўзла ва ишла.

Ҳаққоният, тўғрилик: — Адолат ва ҳаққониятни ўзингга раҳбар қилиб ол, ҳеч кимга зарар етказишга қасд қилма.

Мўътадиллик: — Ҳар вақт мўътадил ҳолда иш юрит, ҳаддан ортиқчаликдан сақлан. Ноҳақ кишини ўзингга лойиқ кўриб ундан интиқом олишга журъат этма.

Назокат: — Кир, ифлосликдан ҳазар қил, вужудинг, либосинг ва уй-жойингнинг тоза-покизалигига диққат қил.

Қалб ҳузур-роҳати: — Майда-чуйда ва истаганингча бўлмай қолган ишлардан хафаланиб, саломатлигингни бузма, қалбингнинг ҳузур-ҳаловатини кўзла.

Иффат: — Адабли, шарм-ҳаёли, номусли бўл. Бу гўзал хислатлардан ажралма.

Тавозе: — Ўзингни камтар тут, тавозе шараф ва иззат босқичи эканини унутма.

Мулойимлик: — Сабрли, мулойим, очиқ чеҳра, ширинсухан бўл. Ҳеч кимга қўпол муомала қилма.

А. ЭРГАШЕВ.

УЧРАШУВ

Чироқчи ноҳиясидаги 16-ўрта мактабда «Одобнома» дарслиги муаллифи, Тошкент молия институти тарих кафедрасининг мудири Мусоқул Усмонов билан учрашув кечаси бўлиб ўтди. Кечада мактабдан ташқари тарбиявий ишлар ташкилотчиси З. Мирзаев Мусоқул Усмоновнинг ижодий йўли ҳақида гапириб берди. Шунингдек, учрашувда қишлоқнинг пиру бадавлат отахонлари — Абдуғани бобо, Хайруллахон бобо ва Тўра боболар ҳам Мусоқул Усмоновнинг одоб-ахлоқ бобида амалга ошираётган ишлари таҳсинга лойиқлигини таъкидладилар.

Одобшунос олим М. Усмонов ҳамюртларининг диққатини ҳозирги кунда одоб-аҳлоқ масалаларининг долзарблигига қаратди.

Х. ЭРГАШЕВ.

ТУБ ЎЗГАРИШ МЕЗОНИ

ЁКИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ҲАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

(Боши 1-бетда.)

— шунингдек, агар фанларни чуқур ўрганадиган ўрта умумий мактаблар ташкил этилса, бу мактабларни биринчи навбатда ҳар бир фан бўйича етарли миқдорда замонавий асбоб-ускуналар, кўргазмали воситалар, электрон-ҳисоблаш техникаси, шахсий компьютерлар ва бошқа ўқув жиҳозлари билан таъминлаш; 3—4 йилдан кечикмай бундай ўрта мактабларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ва, шунингдек, яқинлашаётган XXI аср биринчи чорагининг ҳам барча шарт-шароитларига жавоб бера оладиган, мос келадиган келажак ўрта умумий таълим мактаби биноси лойиҳасини ишлаб чиқиш; сўнгра марказий ўрта умумий таълим мактаби биноси ўрнига келажак ўрта умумий таълим мактабини қуриб ишга тушириш.

Юқоридаги чора-тадбирлар амалга оширилса, умумий таълим мактабларида, айниқса, ўрта мактабларнинг юқори синфларида таълим-тарбия жараёни сифати ва самарадорлигини тубдан ошириш мумкин бўлур эди.

Умумий таълим мактабларида сифат ва самарадорликни ошириш кўп жиҳатдан, тайёрланаётган ўқитувчи кадрлар сифатига, педагогика олий ўқув юртлари ҳолатига боғлиқдир. Шу боисдан кейинги йилларда олий ўқув юртларида ҳам таълим-тарбия самарадорлигини ошириш учун Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги томонидан бир қанча чора-тадбирлар кўрилмоқда. Шундай тадбирлардан бири олий ўқув юртлари қошида мактаб-интернатларнинг ташкил этила бошланганлиги ва уларга иқтидорли болаларнинг жалб этила бошлангани, ўзлаштира олмаётган студентларнинг институтлардан четлаштиришга рухсат этилганлиги кабилардир.

Олий ўқув юртларида ҳам тайёрланаётган мутахассисларнинг бир қисми ҳозирги замон талабларига жавоб бермайди.

Бизнинг фикримизча, педагогика олий ўқув юртларида ҳам сифат ва самарадорликка эришиш учун қуйидагиларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

1. Педагогика олий ўқув юртларининг ҳозирги тузилмасини ўзгартириб, уни 2 босқичли ўқув юртларига айлантириш. Биринчи босқичда ўқиш муддати уч йил давом этиши лозим. Уч йиллик ўқишдан сўнг, талабаларга тўлиқсиз олий маълумот дипломини бериб, улардан билим жиҳатдан паст бўлган ярмини бевосита ишлаб чиқаришга, умумий таълим мактабларига ишга юбориш. Иккинчи босқичда ўқиш муддати 2 йил бўлиши лозим. Биринчи босқичда 3 йил мобайнида яхши ва аъло баҳолар билан ўқиган студентларни (тахминан, умумий студентлар сонининг ярмини) иккинчи босқичда ўқитиш. Уларга, 5 йил ўқигач, олий ўқув юртини тугатганлиги ҳақида диплом бериш ва ишлаб чиқаришга юбориш.

2. Педагогика олий ўқув юртининг иккинчи босқичини муваффақиятли тугатганларга диплом берилса-да, аммо улар орасида ҳар бир мутахассислик бўйича бир-иккита энг иқтидорли йигит-қизларни яна 1 йил ўқитиш. Шу мақсадда моддий-техника базаси мустаҳкам ва етарли даражада юқори малакали кадрларга эга бўлган педагогика олий ўқув юртларидан биттасида бир йиллик махсус курс ташкил этиш лозим. Бу курсда ўқиган ёшларни аспирантураларга қабул қилиш ва чет элларга ўқишга, стажировкаларга юбориш ва олий ўқув юртларида ўқитувчиликка қабул қилиш керак.

3. Ўрта педагогика билим юртларини тугатиш ва унинг ўрнига педагогика олий ўқув юртларига қабулни бир мунча кўпайтириш. Чунки педагогика институтларининг биринчи босқичида ўқиб, ишлаб чиқаришга борган йигит-қизлар педагогика билим юртини тугатган мутахассислар вазифасини бажариши мумкин ва бажаради.

Юқоридаги тадбирларни амалга ошириш учун деярли ҳеч қандай қўшимча маблағ талаб қилинмайди. Тўғри, институтга қабул қилинувчилар сони бир мунча ошади, аммо, иккинчи томондан, иккинчи босқичда ўқийдиган талабалар сони эса 50 фоизга камаяди. Шунингдек, педагогика билим юртлари тугатилиши муносабати билан унга кетадиган харажатларни, моддий-техника базасини ва биноларни педагогика институтлари ихтиёрига ўтказиш мумкин. Шунингдек, 1-босқични тугатган ёшлар бир неча йил мактабларда ишлаб, тажриба орттиргач, ўқишни давом эттиришни истаса, институтнинг иккинчи босқичига кириб ўқишига имкон бериш лозим.

4. Ўқув режалари, дастурлари ва дарсликларини тубдан ўзгартириш, керак. Тўғри, кейинги йилларда олий мактабларда ҳам қайта қуриш жараёни бормоқда, ўқув режалари, дастурлари қайтадан кўриб чиқилди, дарсликлар қайтадан ёзилмоқда. Аммо, бизнинг фикримизча, бу соҳада ҳозир ҳам «эски ҳаммом, эски тос» давом этмоқда. Маълумки, норматив бўйича қуйи курсларда ҳафталик дарс соатлари 28, юқори курсларда 24 соат бўлиши лозим. Шунингдек, педагогика институтларида у ёки бу ихтисос бўйича қандай фанлар ўтилишини белгилаш бўйича институтнинг ўзига катта ҳуқуқ берилган. Шу боисдан, бу масалага объектив ёндашиш, тўғри йўлни белгилаб олиш катта аҳамият касб этмоқда. Шунинг учун, бу соҳада қуйидагиларни амалга ошириш зарур:

а) имтиҳон ва зачётлар сонини кескин камайтириш. Бир фандан 2—3 имтиҳон бўлса, уни бир имтиҳонга айлантириш;

б) Умумий таълим мактаблари билан педагогика олий ўқув юртлари орасидаги узилишни йўқотиш. Ҳозирги пайтда олий ўқув юртини яхши баҳо билан битирган мутахассис ҳам умумий таълим мактабига боргач, дарс беришда қийналмоқда, чунки у, ўрта мактаб дастурини яхши билмайди. Шунинг учун, педагогика олий ўқув юртларининг биринчи босқичида (дастлабки, 3 йил ичида) асосан, ўрта мактабда ўтиладиган дарсларни чуқурроқ ўрганиш;

в) тарих, математика, меҳнат, химия, биология, физика каби кўпгина ихтисослар учун жисмоний тарбия, чет тили, рус тили каби бир қанча фанлардан зачёт, имтиҳонларни бекор қилиш, уларни факультатив машғулотларга айлантириш ва бу машғулотларга қатнашишни ихтиёрий қилиб қўйиш, бу фанларни ўрганиш бўйича турли-туман секциялар ташкил этиш;

г) барча ихтисослар бўйича ўтилаётган фанларни қайта кўриб чиқиб, студентлар асосий оммасининг меҳнат фаолиятига энг зарур бўлган фанлардагина қолдириш, бошқаларни эса ўтмаслик, агар зарур бўлса, факультатив машғулот сифатида қолдириш. Айниқса, 2-босқичда ҳаёт тақозо этадиган фанлардан кўплаб факультатив машғулотлар киритиш;

д) юқоридаги ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда янги ўқув режалари ишлаб чиқиш. Ўқув дастурларини тубдан ўзгартириш ва шу дастурлар асосида дарслик ва ўқув қўлланмалари яратиш, уларда жаҳон халқлари эришган ютуқлар ўз ифодасини топиши билан бир қаторда, айниқса, республикамиз қўлга киритган ижобий натижалар ёритилиши лозим. Масалан, педагогика дарслигини Ўрта Осиё халқларининг кўп асрлар давомида таълим-тарбия соҳасида жуда катта ижобий натижалар берган ютуқларига, халқ педагогикасига асосланиб тубдан ўзгартириш. Буни ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда. Чунки ўсиб келаётган ёш авлодни тарбиялашда бир халқ томонидан қўлланилиб келган усул, (метод) бир пайтда ижобий натижа бергани ҳолда, иккинчи бир халқнинг ўзига хос хусусиятларига кўра, у иккинчи бор етарли даражада ижобий натижа бермаслиги мумкин.

Тўғри, бизнинг бу таклифимизга айрим ўртоқлар қўшилмасликлари мумкин. Жумладан, ёш авлодни соғлом, баркамол ўстиришда, жисмоний тарбиянинг роли катта, бу фанни ўтмаслик ёшларнинг жисмоний тараққиётига салбий таъсир кўрсатади, дейишлари мумкин. Бошқа фанларга нисбатан ҳам шунга ўхшаш эътирозлар бўлади, албатта.

Биз бу фанлардан бутунлай воз кечиш керак, демоқчи эмасмиз. Аввало, умумий таълим мактабларининг юқори синфларида у ёки бу фанни чуқур ўрганадиган синфлар ташкил топгач, уларни битирганлари фақат ўзи қизиққан ва чуқур ўрганган соҳасида олий ўқув юртларига кирадилар. Иккинчидан, жуда кўп соҳалар ва фанлардан факультатив машғулотларнинг кенг тармоғи жорий этиладики, бунда ҳар бир ёшнинг қобилиятига, хоҳишига қараб унинг ҳар томонлама тараққий этишига имкон туғилади. Учинчидан, масалан, жисмоний тарбияда халқимиз асрлар бўйи қўлланиб келган ўйинлар, спорт турлари орқали умумий жисмоний машқларни кенг йўлга қўйиш ва шу асосда ёшларнинг жисмоний томондан ҳар томонлама камол топишига эришиш лозим.

Олий ўқув юртларида сифат ва самарадорликни оширишда, бизнинг фикримизча, ўқитишнинг пулли формасига ўтиш ҳам маълум даражада аҳамият касб этади.

Маълумки, кейинги пайтларда халқ таълими тизимида ҳам пулли ўқитишни жорий этиш тўғрисида матбуотда кенг мунозара бермоқда, айрим педагогика ўқув юртларида ҳам маълум миқдорда пул тўлаб, бўлғуси кадрларни ўқишларга тавсия этиш ва жўнатиш тажрибаси қўлланилмоқда. Ҳатто, айрим ўрта махсус ва олий ўқув юртларида дарс қолдиргани учун, у ёки бу фандан қониқарсиз баҳо олганида қўшимча дарс, консультация ва имтиҳон, зачётлар ўтказиш учун ҳам пул тўлаш жорий қилинди. Тўғри, бу ҳолатлар Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги томонидан қораланди.

Лекин шуни таъкидлаш керакки, ҳозирги пайтда аҳолининг бир қисми қўлида маълум даражада пул жамғармаси бўлиб, улар фарзандларини ўқитиб, малакали кадр бўлиб чиқишини истайди. Улар ана шу мақсадда маълум миқдорда пул сарфлашга тайёрлар. Шу боисдан, агар эҳтиёж бўлса, олий ўқув юрти қошида, (албатта, институт раҳбариятига бўйсунган ҳолда) кооператив ташкил қилинса, ва у ёки бу ихтисосдан машғулот олишни истовчиларни шартнома асосида маълум пул тўлаш шарти билан қабул қилинса, шу маблағ ҳисобидан институт профессор-ўқитувчилари орасидан энг малакалиларини ихтиёрий асосда дарс беришга жалб қилинса, ва уларга институтга нисбатан, 50—100 фоиз ошиқча иш ҳақи тўланса, биз ўйлаймизки, бу кооперативдаги студент пул тўлагани учун ва ўқитувчи ошиқча иш ҳақи олгани учун шу группада таълим-тарбия самарадорлиги юқори бўлишидан икки томонлама манфаатдор бўладилар.

Ўйлаймизки, юқорида таклиф этилаётган фикрлар, яъни туб ўзгариш мезонлари инобатга олиниб, ҳаётга тадбиқ этилса, халқ таълими тизимида сифат ва самарадорлик анча ошган ва бу тадбирлар Ўзбекистонда юқори малакали, билимдон кадрлар етиштиришда, албатта, ижобий роль ўйнайди.

Н. ТУРАЕВ,
Ўзбекистон фанлар академиясининг мухбир аъзоси, профессор.
У. УМАРОВ,
профессор.

ОРОМГОҲИ БОР БИЛИМГОҲ

Маълумки, янгиланиш даврининг шарофати, кишиларни ўзлигини англаш ва ўз-ўзини бошқариш даври халқ таълими тизимидаги барча тармоқлар қаторида мактабгача тарбия муассасалари ходимларига ҳам кўплаб имкониятларни яратиб бермоқда. Чунончи, ана шу тарбия ўчоқларида шарт-шароитларнинг яхшиланаётганлиги, янги-янги болалар боғчаларининг қад кўтараётганлиги шу соҳада узоқ йиллардан буён қалб қўрини тўкиб келаётганлар учун айни кўнгилдаги иш бўлди.

Гап таълимнинг энг асосий негизларидан бири бўлган мактабгача тарбия муассасалари хусусида бораркан, уларнинг бу борада қилаётган ишларини алоҳида таъкидлаш мақадга мувофиқдир.

Суҳбатдошимиз, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги қошидаги мактабгача тарбия мутахассислари малакасини ошириш олий билимгоҳининг директори Тошхон Обидовна Розиқова ўзларининг бу борадаги фикрларини билдирди.

— Мактабгача тарбия муассасалари ҳам халқ таълимининг бир тармоғи бўлиб, мактаб ва боғчани бир-биридан ажратиб бўлмаслигини, афсуски, ҳамма ҳам тушуниб етаётгани йўқ. — Узоққа бормайлиг-у, бир мисолга фикрингизни қаратмоқчиман. Ўн беш йилдирки, олий билимгоҳимиз узлуксиз фаолият кўрсатиб келади. Бироқ шунга қарамай, яқин йилларгача аҳволимиз анчагина оғир эди. Чунончи, истаймизми, йўқми, ҳар беш йилда боғча раҳбарлари ўз малакаларини оширишлари шарт бўлишига қарамай, турли хил баҳоналар билан уларнинг кўпчилиги бу курсларга келмайдилар, тажрибалар алмашмайди. Баҳона эса тайёр, тегишли ташкилотлар маблағ ажратишмайди. Гап келганда айтиб ўтмоқчиман. Айни кунда жумҳуриятимизда 200 минг болалар боғчалари мавжуд бўлиб, улар турли вазирликлар, колхоз ва совхозларга қарашлидир. Лекин таркибидаги боғча раҳбарларига йилда эмас, беш йилда бир марта арзимас маблағ ажратиб, малака оширишга юборишга келганда ҳамма ўзини четга тортади, маблағ йўқ, деб баҳона қилишади. Аҳамият беринг, Наманган, Сирдарё, Жиззах, Сурхондарё вилоятларидаги тегишли ташкилотлар аллақачон масалани ўз вақтида тўғри англаб етиб, яқиндан ёрдам бермоқдалар. Қолган вилоятлар ҳақида эса, ҳозирча бирор нарса дейиш қийин.

— Тошхон Обидовна, фикрингизни бўлмоқчиман. Ҳозир муаммоларга тўхталдингиз. Масаланинг бундайлигига сабаб, эҳтимол, билимгоҳдаги шароитнинг йўқлигидир.

— Албатта, бугунги кунда ҳаммамиз ҳам бирор ишга қўл уришдан аввал, шароитни ўйлаймиз. Мен бу борада нима демоқчиман? Тўғри, бир пайтлар малака ошириш билимгоҳимизда у қадар шарт--шароит йўқ эди. Эндиликда билимгоҳимиз янги бинога кўчиб ўтди. Эслатиб ўтаман: бу бино пойтахтимизнинг энг сўлим ва марказ кўчаларидан бирида жойлашган, яъни Шайхантоҳур кўчасидаги ўнинчи уйда. Шунингдек, бу ерда ҳамма шароит мавжуд. Масалан, малака оширишга келган киши, агар унинг ёш боласи бўлса, боғчага жойлаштириш, оилавий бўлиб келишган бўлса ётоқхонамиздан барча шарт-шароит яратиб беришга имконимиз бор. Яқинда худди шундайлардан беш киши оилавий бўлиб келганди, улар бир ой мобайнида ётоқхонамизда туриб, мамнун бўлиб кетишди.

Тарбиячиларимизга, илғор тажрибали болалар боғчаларида практик машғулотлар ўтказишдан ташқари, етук мутахассислар, олимлар келиб сабоқ беришади. Дам олиш пайтларида театр актёрлари, санъаткорлар билан қизиқарли учрашувлар ўтказилади. Булардан ташқари, турли тадбирлар, кечалар, китоб савдолари уюштириб турилади. Умуман, бу жиҳатдан бизда ҳамма нарса мавжуд.

Кези келганда бир нарсани алоҳида таъкидлашни истардим. Халқ таълими вазирлигидаги тегишли кишиларнинг бизга яқиндан ёрдам бериб келишига қарамай, ҳали эслатиб ўтганимдек, бошқа вазирликлар, хусусан, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (қарамоғида минг-дан ортиқ болалар боғчаси бўлса-да) бу борада умуман, аҳамиятсиз бўлиб келишмоқда.

Хуллас, мактабгача тарбия муассасаларида барчамизнинг ҳам фарзандларимиз тарбияланади. Уларни замон талаби асосида шакллантиришлари учун жонфидолик қилаётганларга шароит яратиб, илғор тажрибалардан баҳраманд бўлишлари учун имконият яратиш барчамизнинг бурчимиздир. Биз эса ҳамиша улар хизматига камарбастамиз. Дарвоқе, ётоқхона масаласида эса, нафақат мактабгача тарбия муассасаларининг ходимлари, балки халқ таълимидагиларнинг барчаси ҳам исталган пайтда келиб қўноқ бўлишлари мумкин.

Суратда: мактабгача тарбия мутахассислари малака ошириш билимгоҳининг янги биноси.

Р. АЛЬБЕКОВ
тасвирга олган.

НУРЛИ УФҚЛАР

(Боши 1-бетда.)

ри, шарқшунослик, журналистика, фалсафа ва техника куллиётлари очилишини режалаштирганмиз. Келажакда вилоятдаги шароитларни ҳисобга олган ҳолда, имконияти ва зарурияти бўлса, медицина, фармацевтика куллиётларини ҳам очмоқчимиз.

М.: — Сиз олим сифатида Ўзбекистон мустақиллигини нималарда кўрасиз?

К. Э.: — Биринчидан, мустақилликни шиор ёки овоз бериши билан, фармойиш билан қўлга киритиб бўлмайди. Мустақиллик босқичма-босқич амалга оширилади. Биринчи босқич иқтисодий-сиёсий бозорни вужудга келтиргандан кейингина қўлга киритилади. Иккинчиси эса халқнинг фикр-заковати, таълим даражаси ўсишига боғлиқ. Бунинг учун жуда катта мустақиллик илм-фан базасига эга бўлиш керак. Мустақил иш юритиш учун кадрлар корпуси яратилиши шарт. Бугунги кунда тажриба тариқасида Туркиядан ўрганиш мумкин. Лекин ундан тўла андоза олиб бўлмайди. Халқни мустақилликка эргаштирадиган юқоридаги раҳбарларнинг кўпчилиги коммунизм руҳида тарбияланган кишилардир. Шунинг учун янгича фикрлайдиган, ўйлайдиган ёшлар керак. Улар юқори лавозимларни эгалламоқлари зарур. Ҳозиргача бўлган иқтисодий асосларни қайта кўриб чиқиш керак. Ҳолва пиш, оғзимга туш деган билан иш битмайди. Ҳолванинг пишиши, юзага келиши учун шароит даркор. Бугун иқтисодда ҳам, сиёсатда ҳам олма пиш, деб ўтирганлар анчагина. Янги университетларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш лозим. Фақат ўқув биноларининг ўзи билан иш битмайди. Энг муҳим масала — кадрларни танлаш. Аввало, ўзида бўлса ундан фойдаланиш, бўлмаса — четдан чақириш ва уларга яшаш учун шароит яратиб бериш керак. Биз эса ўзимизникиларни уй-жой билан таъминлай олмаяпмиз. Бунинг учун университетларни ривожлантириш учун ҳукумат программаси бўлсин. Бу министрлик, ректорлар хулосалари билан бўладиган иш эмас. Лекин, менимча, бугунги оғирчиликлар, қийинчиликлар вақтинча, ўткинчи, деб ўйлайман.

М.: — Ёшларга, рўзномамиз муштарийларига тилакларингиз?

К. Э.: — Ҳозирги ёшларда миллий ғурур етишмайди. Ёшларимиз, аввало, ғурурли бўлишсин. Миллий маданиятимизни тўла ўзлаштирган, саводли инсонлар бўлиб етишишсин. Ёшларимиз эски ўзбек ёзувини мукаммал ўзлаштиришсин. Ҳали олам юзини кўрмаган юзлаб янги асарларни тадқиқ қилишсин.

М.: — Мазмунли суҳбатингиз учун раҳмат!

Суҳбатдош
Равшанбек МАҲМУДОВ,
«Маърифат» рўзномасининг Сирдарё вилояти бўйича мухбирлар пости бошлиғи.

МАКТАБГАЧА ТАРБИЯ МУАССАСАЛАРИДА

Пешку ноҳия халқ таълими бўлими ходимлари мактабгача тарбия муассасалари ишига алоҳида эътибор беришмоқда. Ҳозирги кунда ноҳияда 41 та мактабгача тарбия ўчоғлари мавжуд бўлиб, унда меҳнаткашларнинг 4 мингдан ортиқ ўғил-қизлари тарбияланмоқдалар. Уларга эса 280 нафардан зиёд жонкуяр тарбиячилар парвона бўлишмоқда.

Ноҳия халқ таълими бўлимининг ташаббуси билан ўтказилган тадбир «1992 йилнинг энг яхши тарбиячиси» деб номланди. Унда ноҳиядаги барча болалар боғчаларининг тарбиячилари ўзаро куч синашишди. Миллий анъаналар, унут бўлаётган қадриятлар, ахлоқ, одобга бағишланган саволларга тўлиқ жавоб берган мураббийлар ғолиб топилди. Ҳакамлар ҳайъатининг қарорига мувофиқ «Гуллола» болалар боғчаси тарбиячиси Адиба Ашрапова биринчи, «Гулшан» боғчаси тарбиячиси Роҳат Ҳодиева иккинчи, «Бинафша» ва «Камалак» боғчалари тарбиячилари Умрия Ҳодиева, Жамила Бафоева фахрли учинчи ўринни эгаллашди.

Танлов конкурсида ноҳия халқ таълими бўлими мудири Ш. Ҳамдамов, ноҳия ҳокимининг ўринбосари М. Абдураҳимова, вилоят халқ таълими бўлими бошқармасининг мактабгача тарбия соҳасидаги етакчи мутахассиси Н. Давронова ва бошқа масъул кишилар қатнашдилар.

Бухоро вилояти халқ таълими бошқармаси бошлиғи С. Баҳронова ғолибларга эсдалик совғаларини топширди.

Р. АСЛОНОВ.

СУРАТДА: танловдан лавҳалар.

ЭНГ ЯХШИ ТАРБИЯЧИ

БОЛАЖОНЛИК

Хасталаниб болалар шифохонасига тушиб қолган набирамни кўргани бордим. Ичкарида дўхтирларнинг югур-югуридан ташқари ҳамшираларнинг шивир-шивири, ўрта яшар бир аёлнинг ноласи эшитилди. У уввос солиб йиғларди: ўлим қурсин, ўлим қурсин... Қабулхона олдида ўтирган аёлларнинг шивир-шивири бошланди.

— Бояқиш Хадичанинг боласи нобуд бўлибди, ўзи резина зовутнинг илғор ишчиси...

— Мен ҳам танийман уни, сурати доим ҳурмат тахтасида турарди... Иш билан бўлиб, боласига қаролмади, бечора.

Ўзимча ўйлайман: аёлларимизни илғорлар сафига қўшамиз деб уларни сафдан чиқармадикмикин?. Дарҳақиқат, ҳозирги ёш оналар сут тиши чиқиб, суяги қотмаган фарзандларини боғчага ташлаб, ўзлари турмуш машаққатлари гирдобига тушиб кетганларидан сўнг бола касал бўлмай, ким касал бўлсин? Шу ўй ҳаёллар билан болалар шифохонасининг бош дўхтири Абдуғани Қўлдошевнинг хонасига кирдим. У маъюс эди. Ҳатто менинг кирганимни ҳам сезмади, чоғи.

— Яхши бўлмади. Касаллик ўтиб кетибди, — деди изтироб билан. Шу пайт зар аралаш атлас кўйлак кийган, гажакдор жувон кириб келди.

— Чақирган экансиз, мен Дилшоднинг онасиман.

Абдуғани бу аёлга еб юборгудай тикилди, сўнг ўзини бироз босиб:

— Болангизни ташлаб кетганингизга ўн уч кун бўлди. Бирор марта ҳам хабар олмадингиз, ўғлингиз соғайиб қолди, олиб кетинг! — Наҳотки ўн уч кунда ўз фарзандингиз эсингизга тушмаган бўлса?

Аёлнинг кўзи ер чизди.

— Иш билан бўлиб..., — деёлди фақат.

— Янги Гвинеянинг папуасларига ўхшамай кет. Она эмиш-а. Ўн уч кунда ўз боласидан хабар олмаса, — деди афсусланиб бош дўхтир аёл хонадан чиқиб кетганидан кейин. Сўнг босиқлик билан шифохона тўғрисида сўзлаб берди. Маълум бўлишича, болалар шифохонасининг очилганига ҳали кўп вақт бўлгани йўқ экан. Бу ерда бир йўла уч юз бола даволаниб чиқаркан. Ичак касалликлари, болалар жарроҳлиги, неврология бўлимлари очилиб, бу ерга келтирилган ҳар қандай бемор, агар у вақтида келтирилса, албатта, шифо топиб, соға йиб кетармиш. Шифохонадаги болалар, ҳамширалар, ота-оналар, дўхтирлар билан қилган мулоқотларимдан шу нарса равшан бўлдики, шифокорлар фақат беморхонада болаларни даволаш билан чегараланиб қолмай, Ангрендаги барча боғчаларда, даҳаларда, уйларда тиббиёт тарғиботини олиб боради. Бу хусусда болалар шифохонасининг қўли енгил Г. Эрбўтаева, Е. Мурзина, Д. Абдуқодирова, С. Нурматова, О. Зокирова, М. Эрназарова ва Р. Шодибекова сингари шифокорлари фидойилик кўрсатиб ишлашмоқда.

— Кейинги бир неча йил ичида бир нарса маълум бўлиб қолди, — дейди Абдуғани Қўлдошев. — Аксари туғилган чақалоқлар ҳам бемор ҳолда дунёга келади. Экологиянинг ҳаддан ташқари бузилиб кетиши натижасида оналар, айниқса, ёш оналар тез-тез хасталикка чалиниши оқибатида ҳомиладаги болага таъсир этмоқда. Шуни эътиборга олиб, биз шифохонада оналар ва болалар бўлимини очдик. Бу ерда чақалоқлар билан бирга унинг онасини ҳам даволаймиз. Бунинг учун бизда ҳамма имкониятлар бор. Ёнимизда ўзимизнинг поликлиникамиз бор. У бир кунда 9 минг нафар гўдакни қабул қила олади.

— Наҳотки, шаҳарда бир кунда шунча бола поликлиника ва шифохонага келтирилса? — ҳайратдан ёқа ушлайман.

— Шундай вақтлар бўлган, — деди бош дўхтир. — Аммо дўхтирларимизнинг олиб борган ишлари натижасида болалар ўлими шаҳарда ўтган йиллардагига нисбатан 82 фоизга қисқарди. Сил, болалар бўғмаси, асаб касаллиги тобора камайиб бормоқда. Аммо травматология ва ортопедия хасталиклари учраб туради.

— Қани энди, имкон бўлса-ю, аёлларимиз пажмурда, тўкилай деб турган Ватаннинг қаддини тиклайдиган ўғлонлар тарбиялашни энг улуғ вазифа деб тушунсалар ва шунга интилсалар, — деди у маъюс. — Аксари бева аёлларнинг болалари тез-тез хасталанади.

Бош дўхтирнинг бу фикри товонимгача музлатиб юборди. Ҳа, беваники бедаҳл... Оилада ҳам ота, ҳам она бўлиб қолган аёлга осон тутманг. Бундайлар бир қўли билан бола ўстириб оилага қараса, бир қўли билан тонг саҳардан давлатнинг ишини қилади. Менимча, қобил фарзандларни улғайтириш, одам сонига қўшиш учун она фозила ва мастура бўлмоғи, ҳаёт сабоғини олган уқувли ва доно уй бекаси бўлмоғи керак. Афсуски, сўнгги пайтларда кўпайиб бораётган ёлғиз оналарнинг зурриёдлари аксари вақт шундай шифохоналарнинг остонасидан аримаяпти. Акс ҳолда Хадичанинг фарзанди бемаврид кетмасди бу ёруғ оламдан. Иринанинг қизчаси уч ойгина яшаш билан чекланмасди. Шодиянинг қизалоғи олти ойгина умргузаронлик билан кетмасди онажонини ташлаб... Мен дўхтирдан даволаш усулларини сўрадим.

— Илгариги замонда фан орқада эди. Кўпинча, одамларни яхши гапу меҳр-оқибат билан даволардилар, — деди Абдуғани. — Бизнинг шифокорларимиз ҳам шунга қатъий амал қиладилар. Аммо, бу деганим, фан ютуқлари ва лаборатория хулосаларидан фойдаланмаслик деганим эмас. Биз дори-дармонга зориқмаймиз, ҳаммаси бор, дўхтирларимиз вилоятнинг энг етук мутахассислари.

Менга болалар жарроҳи Ҳ. И. Ҳасанов тўғрисида гапириб бердилар. Айтишларича, унинг ҳар бир бармоғида ҳунари бормиш. Унинг қўлларини кўргазмага қўйса бўлармиш, у жарроҳ, у — педиатр, у — окулист, у — невропотолог, у — тарбиячи. Битта бошга шунча иқтидору шунча ҳунарнинг кўплик қилмаганлигига ҳайрон қоламан.

Ангренда болаларни даволаш учун қулай имкониятлар яратилди. Мазкур шифохонада болалар соғлиғи учун ҳеч нарсани аямаяптилар. Сув, балчиқ, парафин, ноёб дорилар, жисмоний даволаш усуллари. Аммо ҳаммадан ҳам афзаллиги — бу ерда оддий фаррошдан тортиб то бош дўхтиргача, ҳамма беморхонага келган болани ўз фарзанди деб билади ва у соғайиб кетиши билан диллари қувнаб юришади. Болалар ҳам буни унутишмайди, албатта.

— Қани энди, валюталар topолсак, — дея афсусланди Абдуғани Қўлдошев. — Чет элларда шунақанги даволаш ускуналари борки, уларни бизнинг бугун ҳаддан ташқари қадрсизланиб бораётган сўмларимизга бермайдилар.

Ҳа, бу ерда ҳамма болаларнинг соғ юриши учун, болажонлик учун қайғуришади. Зеро, ҳамма болалар бутун бир жамиятнинг фарзанди бўлиб ўсади. Ахир, дунёда энг содиқ кишилар ҳам болалар-ку!

Мўмин ҚАЮМ.

Қутлаймиз!

Қадрли онажонимиз Саодатжон БЕКЧАНОВА!

Меҳнат фаолиятингизга 43, қутлуғ 65 ёшингиз билан сизни муборакбод этамиз. Узоқ йиллар халқ фарзандига сабоқ бериш билан бирга оилада бола тарбиясига ҳам кўпчиликка ўрнак бўлиб келдингиз. Сиздан сабоқ олган ёшларнинг кўпчилиги бугун ишлаб чиқаришнинг турли тармоқларида туриб, жамиятга фойда келтирмоқда.

Сиз таваллуд топган кун хонадонимиздаги энг шодиёна кундир. Ана шу айёмда сизга дунёдаги энг яхши тилакларни тилаймиз. Биз жигаргўшаларингиз қалбингиз тафтидан куч-қувват олиб, ҳар бир айтган насиҳатингизга бажонидил амал қиламиз. Онажон, Сизга соғлиқ, сермазмун умр, бағри бутунлик тилаймиз.

ФАРЗАНДЛАРИНГИЗ БИБИЖОН, ШАРОФАТ, ПОЛВОННАЗИР, МЕҲРИБОН, НАБИРАЛАРИНГИЗ ДУРДОНА, ЖАҲОНГИР.

Хоразм вилояти Урганч шаҳри.

НАФОСАТ ВА АХЛОҚШУНОСЛИККА ЭЪТИБОР

Инсоннинг воқеликка, нафосатга муносабатлари ва миллат бадиий ривожининг умумий қонунлари ва категориялари ҳақида баҳс юритувчи эстетика ва аҳлоқ тараққиёти қонунларини ўргатувчи этика, эстетика фанларининг аҳамияти, олий илмгоҳларимизда уларни ўқитиш, ўрганишнинг аҳволи; бу соҳаларни замон талаблари даражасига кўтаришнинг чора-тадбирлари ҳақидаги масалалар яқинда бўлиб ўтган биринчи жумҳурият семинарининг асосий муҳокама мавзуи бўлди.

Жумҳурият олий таълим вазирлиги ҳамда Тошкент давлат дорилфунуни эстетика ва этика кафедраси ташаббуси билан ўтказилган бу семинарда республикамиздаги кўпгина олий ўқув даргоҳларининг профессор ва муаллимлари иштирок этишди.

Фалсафа фанлари доктори, профессор Маҳмуджон Нурматов «Мустақил Ўзбекистонда миллий эстетикани яратиш ва ривожлантириш йўллари» мавзуида маъруза қилди. Нотиқ ўз маърузасида қуйидаги таклифларни ўртага ташлади: айни дамда қатор олийгоҳларда эстетика ва этика фанлари ўтилмай, уларнинг ўрнига маданиятшунослик ёки жаҳон ва ватан маданияти тарихи деб номланган мавҳум фанлар ўтилмоқда. Бу икки фан бўйича на ўзбек, на рус тилида ўқув дастури ҳам, дарслик ҳам йўқ, боз устига бу соҳаларнинг тайинли мутахассислари ҳам йўқ. Модомики, шундай экан, бу фанлар ўрнига олий ўқув юртларида инсон тарбияси ва камолотида беқиёс роль ўйновчи эстетика ва этика фанларини жорий этиш, кафедралар очиш ғоятда долзарб вазифадир.

Этика ва эстетика ўқитишни жумҳуриятимизда яхшилашга доир илмий амалий семинар ҳар ўқув йили давомида бир-икки марта ўтказилиши, бу соҳадаги ютуқ ва камчиликлар таҳлил этилиб умумлаштирилиши керак; иложи бўлса, Ўрта Осиё ва Қорақалпоғистоннинг бу соҳадаги етакчи олимларини ҳам таклиф этиш, кўрилган масалаларни китоб ҳолида нашр этиш ғоятда фойдали иш бўлур эди.

Тошкент давлат Иқтисодиёт дорилфунуни фалсафа кафедраси мудири, профессор Й. Жумабоев «Жумҳуриятимиз олий илмгоҳларида ахлоқшунослик фанини ўқитишнинг долзарб муаммолари», Тошкент сиёсатшунослик ва бошқарув илмгоҳининг маданият назарияси кафедраси мудири, фалсафа фанлари доктори, профессор Хатима Шайхова «Миллий маънавият ва одоб», Ўзбекистон Фанлар академияси фалсафа ва ҳуқуқ институти бўлим мудири, Ҳайдар Алиқулов миллий этикани ривожлантириш муаммолари ҳақида гапирдилар.

Тошкент давлат педагогика олий илмгоҳининг дин тарихи, этика ва эстетика кафедраси мудири, доцент С. Ўтанов «Мустақиллик шароитида этика ўқитишнинг хусусиятлари» мавзуида маъруза қилди.

Тошкент давлат дорилфунуни катта муаллими, шоир ва таржимон Абдулла Шер «Абу Ҳамид Ғаззолий эстетикаси» деган мавзудаги маърузасида, хусусан, Ўзбекистонда фалсафа, этика ва эстетикага доир алоҳида матбуот органи бўлиши кераклиги тўғрисида ўз фикрларини баён қилди.

Семинарда сўзга чиққан бошқа бир қатор нотиқлар ҳам этика ва эстетика фанини ўқитиш борасида айни пайтда ечимини кутаётган долзарб муаммолар ҳақида фойдали фикрлар айтишди.

Д. САИДОВА.

Араблар қудратли Хисравнинг шаҳрига кириб борганларида саройлар ва кошоналарда аъёну акобирлар савлат тўкиб, айш-ишрат қилиб ўтиришарди. Бу форсларнинг бирлашган кучлари Жалул яқинида жанг қилишлари арафасида юз бериб, улар бу гал ҳам мағлуб бўлдилар. Яна бошқа кичик тўқнашувлар бўлиб ўтгач, форслар бутун имкониятларини сафарбар этди ва ниҳоят уларнинг шаҳаншоҳи Хисрав ҳужумни давом эттираётган арабларга қарши сўнгги жангни уюштирди, 641 йилда Ниҳованд остонасида бўлиб ўтган бу олишувда сосонийлар шуҳрати зулмат қаърига ботди. Язжирд тамомила енгилиб, бир гуруҳ маслакдошлари билан қочиб қутулди. Шундан кейин у шарқий вилоятларда енгил ҳаёт пайида дайдиб юриб, ўн йилдан сўнг вафот этди.

Шомнинг забт этилиши. Ёрмиқ яқинида византияликлар устидан қозонилган ғалаба мусулмонларнинг Шом жабҳасидаги ҳужумларини тўхтатмади. 635 йили жаҳонгир Холид Дамашқни забт қилди. У енгилганларга нисбатан ғоят адолатли муносабат кўрсатиб, келажакдаги мусулмон зобитлари учун намуна бўлиб қолди. Бу ибрат буюк халифа Умар томонидан ҳам маъқулланди. Холид мағлублар ҳаёти ва эътиқодини сақлаб қолишга кафолат берди; кейинги мусулмон ҳукмдорлари шунга амал қилдилар ва ўз авлодларига ҳам васият этиб қолдирдилар, зеро, мусулмонлар ўз эътиқодларини ҳеч қачон бошқаларга зўрлаб тиқиштирмаганлар. Оллоҳ эътиқод бобида зўравонликка ўрин бўлмаслиги лозим, деб амр этган ва унга қарши борган мусулмон камдан-кам учраса керак. Холид ҳам шаҳарда талончилик бўлмасин ёки кам бўлса-да, уйларга ўт қўйилмасин, деб буйруқ берди, эвазига мағлуб бўлганлардан жон солиғи талаб қиларкан, бунга аҳоли мамнуният билан рози бўлди. Ёрмиқдан кейин янги бош қўмондон Абу Убайда ўз ажойиб ёрдамчиси Холид билан Шомдан чиқиб кетиб, насронийларнинг муқаддас шаҳри Қуддусни қамал қилди. Абу Убайда бир томондан, Холид иккинчи томондан ҳужумга ўтдилар. Насроний қоҳини Абу Убайдани қуршовига олиб шаҳарга бошлаб келган бир пайтда Холид ҳам жангда ютиб чиқди. Мусулмонларнинг иккала қуролли кучлари шаҳар марказида учрашдилар. Бир тарафдан Қоҳин соқчилигида ўз қадр-қимматига муносиб равишда Абу Убайда ва бошқа тарафдан ғолиб қаҳрамон Холид кириб келишди. Абу Убайда уни Қоҳин қуршаб олганлигига Холидни ишонтиришга ҳаракат қиларкан, Холид: «Йўқ. Биз ғолиб чиқдик!», — деди. Иккаласи ҳам ҳақ эдилар, зеро, шаҳарнинг ярмини Холид қўлга киритганди. Бу эса шаҳарнинг босиб олинган қисми ғолибларга, бошқа бўлаги қуршаб олганларга тегишли деган маънони билдирарди. Иккала лашкарбошининг ҳам бунга розилик бергиси келмасди, бироқ Холид ўз фикрида қатъий эди. Шундай қилиб, иш кўриб чиқиш учун Мадина халифасига топширилди.

Умарнинг Шомга сафари. Буюк Умар шу жойнинг ўзида бир қарорга келишни маъқул топиб, ўзи билан битта туя ва бир хизматкор олиб Қуддус томон кўп кунлик сафарга чиқди. Забт этилган жойга биттагина киши ҳамроҳлигида йўл олган бутун Ислом дунёсининг саркори билан ундан кейин кўплаб тансоқчилар қуршовида юрган мусулмон ҳукмдорлари орасида ана шундай катта фарқ бўлган. Ўша сафарнинг энг мароқли жиҳати шунда бўлганки, халифа туяда юришда ҳам, пиёда йўл босишда ҳам хизматкори билан ўзини баб-баравар тутган: туяга гоҳ униси, гоҳ буниси навбатма-навбат миниб, йўлларида давом этаверишган. То Қуддусга кириб боргунларига қадар шунга амал қилганлар. Буни кўриб, машҳур саркардалар ҳам, Қоҳин ҳам ҳангу-манг бўлиб қолишади. Умар, шаҳарнинг мусулмонлар босиб олган қисми уларга ўтади, Абу Убайдани Қоҳин бошлаб кириб келган ҳудуди эса бутун Қуддус ҳокимининг олий салтанати остида насронийларга қолади, деган қарор чиқаради. Бундай ечим ҳаммага маъқул тушади.

Мисрнинг босиб олиниши. Энди ўша даврдаги Ислом урушининг учинчи жабҳаси Миср жангига эътиборни қаратамиз. Тажрибали саркарда Амр ибн ал-Ас халифадан Мисрга юриш қилиш учун қўшин сўрайди. Чунки Амр бу мамлакатни яхши биларди ва бунинг устига Шом урушида ўз фазилатлари ва истеъдодини кўрсата олган эди. Шунга кўра, Умар рози бўлгач, Амрга қўшин беришади ва бор-йўғи 4000 отлиқдан иборат кичикроқ кучлар билан Мисрга юриш бошлайди. Лекин мусулмонлар катта имкониятларга эга эдилар. Дастлабки жангларданоқ Амрнинг қўли баланд кела бошлади. У биринчи бўлиб шарқий Мисрдаги ал-Фараму шаҳрини эгаллади. Сўнгра, жуда муҳим бўлган Билбайз шаҳрини забт этди. Ҳадемай, Византиянинг энг йирик марказларидан бири бўлган машҳур Бобилиюн қалъасига рўпара бўлди. Шундагина у энди каттароқ қўшин зарурлигини сезди. Бахтига муҳожирлар саркори Зубаир ибн ал-Аввал 6000 нафардан кўпроқ жангчиси билан ёрдамга етиб келди. Амр аскарларининг ярмини Бобилиюн қамалига қолдириб, Айн Шамс шаҳрини ҳам ҳужум билан босиб олишга улгурди. Бобилиюн раҳбари Сирас дош беролмаслигидан қўрқиб, шартларни айтишни илтимос қилди. Унга Амр берган жавоб машҳур ҳақиқат бўлиб тарихда қолди. «Агар Ислом динини қабул қилсангиз, — деганди у ўшанда, биз бутун халқингизни олқишлаган бўлардик ва сиз қардошларимиз бўлиб қолар эдингиз. Зўравонлик динимизга ёт нарса. Бироқ борди-ю, мусулмон бўлишни хоҳламасангизлар, таслим бўлиб, солиқ тўлашларингиз мумкин. Сиздан хушмуомаламизни аямаймиз. Розилигингиз бўлмаган тақдирда биз бунинг учун охиригача курашамиз. Оллоҳнинг ўзи кечиради». Сирас таслим бўлди. Фақат битта шаҳар мамлакат шимолидаги бандаргоҳ Искандария бўйин эгишни хоҳламади. Қуролли кучлар тезда унга ҳам кириб бордилар. Император катта қўшинни ёрдамга юборди, бироқ у ҳам қутқариб қололмади. Шаҳар таслим бўлди, мусулмонлар эса бутун Мисрга ўз ҳукмронлигини ўрнатдилар. Буюк Холид Шом ва Фаластин ҳокимлигига тайинланганликлари сингари Амр ҳам зафарлари эвазига Миср ҳукмдори қилиб белгиланди. Искандария мусулмонларга афсонавий бой шаҳар бўлиб кўринди. Кўп асрлар мобайнида йирик маданий марказ бўлиб келган бу шаҳарда талайгина мактаб ва академиялар мавжуд эди. Бироқ оврўполик кўпгина ёзувчиларнинг бу ердаги катта кутубхона гўё Халифа амри билан ёқиб юборилган, деган фикрлари нотўғридир ва бу тўлиқ инкор қилинди. Ўша кутубхоналарга ўтмишда икки марта ўт қўйилган бўлиб, охирги гал мусулмонлар оёғи Миср тупроғига тегмасдан уч юз йил илгари юз берган эди.

Умарнинг зафарлари. Энди Умар Ислом халифаси сифатида жуда катта ҳудудда ҳукмронлик қила бошлади. Халифалик Арабистондан ташқари Миср, Фаластин, Шом, Форс ва Хурософни ўз ичига олган эди. Бу мамлакатларнинг барчаси Пайғамбар вафотидан кейин ўтган ўн йил ичида қўлга киритилган эди. Умар доно ва узоқни кўра биладиган раҳбар бўлиб чиқди. У истило қилинган мамлакатларнинг барчасида сиёсий-маъмурий бўлинишни, иш юритиш ва ҳокимиятни ўзгаришсиз қолдирди, лекин ҳамма жойда мусулмон қонунлари устунлик қилар эди. Аҳли ал — китобар: насронийлар яҳудийлар ва зардуштийларни «дхиммислар», яъни «ишончга лойиқ кишилар» деб ҳисоблашарди. Уларнинг ўз урф-одатлари, диний маросимлари ва тартиб-қоидаларига риоя қилаверишларига кафолот берилди, ерлари ҳам тортиб олинмади. Мусулмон ҳарбий бошлиқларига босиб олинган шаҳарлардан ташқарида жойлашиб олишлари тўғрисида кўрсатма берилди. Шунинг учун улар дастлаб қўшинларнинг муваққат қароргоҳларида асосан чодирларда истиқомат қилиб турдилар. Ўша пайтда ал-Фустот (чодирлар шаҳари) деб ном олган муваққат шаҳарча Миср мусулмонларининг пойтахти бўлиб ҳисобланарди. Ироқнинг янги эгизак шаҳарлари Басра ва Куфа ҳам чодирли қароргоҳлардан бошланар эди. Улар шаклланиб бораётган Ислом давлатига жуда кўп янгиликлар киритди. У жамоат маблағлари захирасини ташкил этди. Пайғамбарнинг сафдошлари ва Мадинадаги бошқа аъёнлар учун нафақалар тайинлади; у араблар бевосита аҳлоқ ва одоб қонунларига амал қилишларига ишонтира олди, ўзи ҳам жуда халқпарвар эди ва хурофотни таг-томири билан йўқотишга ҳаракат қиларди. Мусулмонлар тасарруфига ўтган кенг ҳудудда ҳаёт шу даражада йўлга қўйилдики, унинг номи, ҳатто ғайри мазҳабдаги мамлакатларда ҳам юксак ҳурмат билан тилга олинадиган бўлди. Бироқ, у бор-йўғи ўн йил давлатни бошқаргач, Пайғамбар масжидида аллақандай эркин хизматкор томонидан ўлдирилди. Оғир ярадор ҳолида ажал ёстиғида ётаркан, у Мадинанинг олти нафар машҳур фуқаросини маслаҳатга чақариб, кимнидир ўзига ворис қилиб танлашларини сўради. Бундай мартабага Пайғамбарнинг етмиш ёшли сафдоши Усмон муносиб топилди, ўз вақтида Расулуллоҳ шу кишига икки карра «жонажон ўғил» тутиниш шарафига муяссар бўлган эди. Умар вафотидан кейин шунчалик кўп воқеалар юз бердики, яна бир авлод ўтгач, улар ҳалокат билан якун топди.

[Давоми бор].

[Боши рўзноманинг ўтган сонларида].

НАФОСАТ БЎСТОНИ

МУҲАММАДЖОН ГАРМОН

— Муҳаммаджон ака, нима десангиз денг-у, лекин айримлар сизни шундай деб атаётганини эшитиб, янги номингиз қулоғимга сингиди-қолди. Сира-сира эриш туюлмади менга. Чунки сиз гармонни шу қадар берилиб чаласиз-ки, худди унинг билан рақсга тушиб кетаётгандек бўласиз. Айниқса, ҳинд қўшиқларини ижро этганингизда, тўю ҳашамларда ортингиздан чувиллашган болаларга қўшилиб, «Маржина-а» деб қувонганингизда! Аниқроғи — болалар сизни ўраб олиб, сизга жўровоз бўлишаётганидан севинасиз.

— Тўғри топдингиз, Умидахон. Қаерда концерт қўймайлик, энг аввало, болаларга назаримни қаратаман. Уларни ёнимга олгим, мурғак қалбини орзулар билан тўлатгим келади. Чунки, мени орзуманд этган, санъатга етаклаган Мукаррамахонимнинг сиймосини кўз олдимдан сира кетгиза олмайман. 1967 йилда қатор санъаткорлар билан бирга машҳур «Баҳор» ансамбли ҳам бизнинг Ўшда бўлишди. Концертдан кейин бир пиёла чой устида суҳбат бошланди. Мен ўшанда гармон чалдим. «Тановар»га «Муножот» уланди. Ёш йигитча чалган куйга эл севган санъаткорнинг рақсга тушиши оламимни шуълалантириб юборди. Қайтар пайтларида Мукаррама опа мени бағриларига босиб, биз билан юринг, бирга ишлаймиз, деб қолдилар. Бундан ортиқ бахт бўладими мустақил ҳаётга қадам қўйиб, оламга ийманиб қараб турган ўсмир учун? Менда қанот пайдо бўлди. Учиб келдим Тошкентга. Кейинчалик кўчиб ҳам келдим... Бугунги кунда мен ҳам ўз ижодий юбилейимни нишонласам, арзийдиган бўлиб қолибди. Чунки «Баҳор»да иш бошлаганимга роппа-роса 25 йил бўлибди.

— Ўтган умрингиздан, топган-у йўқотганларингиздан ҳафа эмасмисиз?

— Асло. Чунки «Баҳор» қизларининг орасида дунё кездим. 60 дан ортиқ мамлакатни кўрдим. Уларнинг яшаш шароити билан танишдим, бўлган муомиласини дил-дилимдан туйдим.

Аммо бу галги сафарим — мустақил мамлакатнинг фуқароси сифатидаги саёҳатим — Туркияга бўлди. Очиғини айтиш керак, бу қадар эркин, ҳис-ҳаяжонларга бой бўлиб юрмагандик, биз санъаткорлар! 12 кишилик гуруҳимизда раққосалар ҳам, созандаю хонандалар ҳам бор эди. Анқарада 2 марта, Истамбулда 4 марта концерт бердик. Ҳар гал томошабинлар 5 мингдан кам эмасди. Бизга тилмоч керак бўлмади. Мезбонлар биз — ота юртдан келган меҳмонларни очиқ юз билан кутиб олдилар. Биров олади, биров сотади экан, у мамлакатда. Чинакам бозорни кўрдим. Тўкин ва сўлим диёрни кўрдим. Шунингдек, ҳақиқий мустақилликни сездим. Вақт ўтар, дам келар — бизда ҳам тўкин ҳаёт бўлади, сўлим онлар бошланади. Бунга сабру бардошимиз етади, деб ўйлайман. Чунки, «олтин қафаслар ичра қизил гул битса-да, булбулга тикандек ошён бўлмаслиги»ни ўз бошимиздан кечирдик...

— Бозор иқтисодиёти сиз — санъаткорларга ҳам ўз тазйиқини ўтказяпти, чоғи?

— Бундан шоҳу гадо, болаю катта четда қолаётгани йўқ. Биз ўз ҳисобимиздан кун кўришимиз ҳақида гап бўлаётганди. Йўқ, минг раҳмат, раҳбарларимиз ойлигимизни 700—1000 сўм атрофида қилиб қўйишди. Оилали одам учун бу пул кам. Жуда кам. Лекин борига шукр, йўғига фикр қилиб яшаб турамиз ҳозирча. Асосийси, ижодни бўшаштирмаслик керак. Ижодимиз билан тушкун халқимизнинг кўнглини қанчалик кўтариш — санъаткорларнинг қўлида. Бу кунлар ўтар кетар. Кўнгил сингани, қувноқ куй ва қўшиқларнинг тингани ёмон. Бунга йўл қўймаслик керак. Муҳаммаджон гармон деган номимга мен ҳам қарши эмасман. Қани энди, халқимиз орасида Ориф гармону Мамажон гармонлар каби хизмат қила олсам...

— Гармон чолғуси биз ўзбекларга хос миллий асбобмикан?

— Бунинг тарихи узун. У қарийб 200 йил аввал юртимизга кириб келган. Хоразмлик гармончиларнинг номи оламга ёйилиб кетган. Улар орасида, боя таъкидлаганим, — Мамажон гармонлар ҳам ўтган. Ориф гармон эса — андижонлик. У аср бошида туғилиб, 60-йилларда оламдан ўтди. Менга гармон чалишни раҳматли Ориф ака ўргатган эдилар...

Муҳаммаджон ака билан суҳбатимиз шу зайлда қовушиб кетди. Санъаткорни халқ танитади. Шунингдек, унинг ўзи ҳам халқ ичида етиштиради иқтидорини. Демак, М. Шокировнинг самимияти, дилкашу дилида гапи кўплиги — шундандир.

Ҳар бир юрак муҳаббатни янгилайди, деган эди Ҳоди Тоқтош. Ҳар бир куйчи кўнгил ҳам куй-қўшиққа янгилик олиб киради экан, дейди Муҳаммаджон ижро этган куйларни тинглаган киши. Агар куйчининг ўзида бу янгилик — одамларга айтмоқчи бўлган гапи, юрак тафти ва дарди, қувончи бўлса, албатта.

Муҳаммаджон санъаткорлар оиласида туғилиб ўсганлигиданми, ана шу янгиликлар ҳақида кўплаб эшитди. «Услуби», «усули», «ўзига хос талқини...» деган сўзлар унинг қулоғига тез-тез чалина бошлади. Унинг отаси Зиёмиддин Шокиров, онаси Тўпахон Нурбошевалар ўша пайтларда Ўш область музикали драма ва комедия театрида ишлашар эди. Муҳаммаджоннинг акаси Зокиржон унинг қўлидан етаклаб тез-тез дадаси, аяси олдига олиб борар, улар қилаётган ишларини кузатар эди.

Санъаткор бир образни тўлалигича яратиб томошабинлар ҳукмига ҳавола қилгунча озмунча машаққатларни бошидан кечирмайди. Ота-онанинг тинимсиз машқлари, томошабинлар олқишини олгандан кейинги мароқли дамлари Муҳаммаджоннинг бола кўнглида ажиб ғурур ва сурур уйғотарди. Кейинчалик шу сурур унин қўлига куйловчи соз тутқазган бўлса, шу ғурур уни ота-она йўлидан боришга ундади.

У мактабни битириб Андижон музика билим юртида таҳсил олди. Баянда куй чалиш, унинг гоҳ нозик, гоҳ залворли товуш чиқарувчи сирли тугмачаларини зукколик билан боса билиш санъатини эгаллашга киришиб кетди.

1967 йил. Ўша куни тонг ҳам ажиб бир тароват билан уйғонган эди. Қуёш алоҳида саҳийлик билан нурини сочар, Андижон районидаги Киров номли колхоз клуби меҳмонларга бағрини очар эди. Колхоз йиллик план-топшириқларни ортиғи билан бажарганди. Колхоз раиси, донгдор пахтакор Абдухалил Исмоиловнинг таклифига биноан колхозга Комилжон Отаниёзов, Тўхта Рисметова, Бахтиёр Йўлдошев, Қаҳрамон Дадаев, Абдураим полвон каби уста санъаткорлар келишганди... Ўшанда Муҳаммаджоннинг орзулари ҳақиқатга айланди. Ноёб истеъдодларнинг топқири М. Турғунбоева Муҳаммаджонни ўз ансамблида ишлашга даъват этди.

Ҳозир ёш, абжирман,
тирмашиб тошга,
Чўққилар кифтига интилсам
дейман.
Чўққидек юксалсам, қор
инса бошга,
Менга ҳам тирмашган
топилармикан!,

деб ҳаёл сургани рост унинг.

Муҳаммаджоннинг орзуси ушалди. Машҳур созанда, машҳур ансамблнинг ҳақиқий аъзоси у. Шу сархуш ва бетакрор ҳис-туйғули кунлар бетимсол машқлару мароқли «дам»лар билан янада мазмун кашф эта борди. Устозлар сабоғи, дўстлар далдаси қулфи дилини очиб юборгани ҳам рост. Айниқса, у жўр бўлган куйлар, у чалган рақслар олқишларга сазовор бўлса, боши кўкларга етса. Орзуларига содиқ ўлароқ ўзи ҳам қаерда бўлмасин, у ерлардан ҳам бирор куйни ўрганмай кўнгли тўлиб қайтиб келмади. Унинг репертуаридан эндиликда вьетнамча, ҳиндча, арабча рақслар, болгарча, французча вальслару қардош мамлакатлар куйлари ўрин олган.

Муҳаммаджон Шокиров — нафақат созанда, моҳир хонанда, маҳоратли режиссёр, ўзига хос кино актёри ҳамдир. Шунинг учун бўлса керак, телетомошабинларимиз уни яхши танишади. Телеминиатюралар-у, телеспектакллар дейсизми, Янги йил базми учун, тайёрлаган сценарийлар-ю, «Баҳор» концерт залида ўтказилган Арча байрамларидаги «Қорбобо»сими, — ҳаммасида бир бутунлик бор. Бу — қувноқ кайфият улашувчи, одамларни яхшиликка, сабру бардошга йўлловчи эзгу ниятдир.

Муҳаммаджон ака мактабини, ўқитувчиларини соғинади. Бамисоли поезд каби, маълум рельсдан четга чиқмай ўтган умрларга ачинади. Кеча, дейди у, уйдаги ул-бул ишларни қилиш учун мардикор бозоридан икки кишини олиб келдим. Яқинроқ танишсам, улар — ўқитувчи экан! Қачонгача ўқитувчи таътилга чиққанида дам олишни билмай, тешасини кўтариб шаҳар кезади? Ҳаётим яхши бўлармикан, деб билимини ошириш, қилган ишларига сарҳисоб бериш мақсадида берилган дам олиш кунларидан воз кечади?..

Беихтиёр у қўлига гармонни олди. Ўзи севгани, эътиқод қўйгани — Расулқори Мамадалиев, Фаттоҳхон Мамадалиев, Орифхон Ҳатамовларга қулоқ тутгандек бўлди. Ўзи шунақа руҳан чўкса, дардини тўкса — ўшаларга ёрилади. Улар ижро этган куй-қўшиқларга сиғинади. Қизи Нилуфархон — ўнинчи синфда ўқияпти. Турмуш ўртоғи Кимёхон шифокор. Шунинг учун ҳам у гоҳ мактабга қайтса, гоҳ-гоҳ касалхонаю беморлар дардига малҳам бўлажак шифокорларга бўйлайди. Ва ўзи кўрган, ҳавас қилиб юрган мамлакатлар билан чоғиштиради. Афсус қилади, азиятлар чекади ва «Сабр қилайлик, азизлар, — дейди ҳам ўзига, ҳам ўзгаларга у. — Ҳаммаси яхши бўлади. Олдимизда умид қилсак арзийдиган ишларимиз кўп. Оролимиз тўлади. Боғларимиз бол тутади. Одамларимиз, одатларимиз... ўзлигига қайтади».

Ҳа, қарийб ярим асрлик ижодий фаолияти билан юртдошларимиз дилига тушган, дилидагини тилига кўчирган Муҳаммаджон Шокировнинг, гарчанд унвону ёрлиқлардан холи бўлса-да, аллақачоноқ халқ эътироф этган созандаю хонанданинг мақсади — одамларимиз хуррам яшасин. Куй-қўшиқлар эса ана шундагина ярашади экан, санъаткорга...

Умида АБДУАЗИМОВА.

АКС САДО

ТАҚЛИФЛАРНИ МАЪҚУЛЛАЙМАН

«Маърифат», 1992 йил 20 февраль

«Маънавият мезонининг муҳим қирраси» мақоласини ўқиб чиқдим-у, ҳозирги таълим-тарбиядаги аҳвол кўз олдимда қад ростлади. «Одобнома», тарбиявий соатлар, таълим ва тарбияга онд турли мавзуларда лекциялар ўқилмоқда, ички ишлар бўлими ходимлари томонидан тарбиявий суҳбатлар уюштирилмоқда. Шундай бўлса-да, таълим-тарбия яхшиланмаяпти.

Нега? Менимча, бунинг сабаби, биринчи навбатда, лоқайдлик! Ҳатто ўқувчининг ўзи берган саволига жавоб бераётганингизда (дарс пайтида), сизнинг фикрингизни тингламайди. Ручка, дафтар, китоб каби ўқув қуролларини кўтариб келишга «эринади».

Айрим ота-оналаримиз ҳам масъулиятни ҳис этишмайди. Ўғли ёки қизининг дарсга тайёрми, тайёр эмаслигини текшириб кўрмай, мактабга жўнатаверишади, ҳатто баъзи ота-оналар уч ойлик таътил кунлари биз ўқитувчиларга «Қачон мактаб очилади?» деган савол билан мурожаат этишади.

А. БЕГМАТОВ,
Навоий вилояти Навоий районидаги 11-ўрта мактаб ўқитувчиси.

Бош муҳаррир
Аҳмаджон ДОЛИМОВ.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги жамоаси педагогик таълим ва фан бош бошқармаси бошлиғи Баҳром Ғофирович Қодировга отаси

Ғофиржон ҚОДИРОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, касаба уюшмаси Марказий Халқ таълими ва фан ходимлари Қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул секретарь — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 33-04-21, 52-35, нашриёт диспетчери — 32-78-94, нашриёт телефон станцияси навбатчиси — 33-90-50.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концерни. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

№ Г — 240. ИНДЕКС: 64595. Босишга топшириш вақти 20.00. Босишга топширилди 18.30 Тиражи 10601.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12